

VARIETAS DELECTAT

Zbirka vježbi za grčki i latinski

Margareta Gašparović
Neven Jovanović
Tamara Tvrtković

Zagreb, 1998

Sadržaj

Riječ autora.....	3
Tko koga	4
In via	5
Filii filiaeque	8
Na brodu	8
Tko je to	10
Patria potestas.....	11
Passer	13
Arion	14
Zeus zavodnik	16
Antonimi.....	19
Automat za svetu vodicu	20
Cezar i Pompej raspoređuju snage	21
Grčke vježbe čitanja	23
Grčko-latinski školski razgovor	24
Pismo s puta.....	27
Rimski novac	30
Stupnjevanje riječi.....	32
Metodička jedinica iz Vergilijeve Eneide VI. 124-148	33
Životinje	41
Prijevod i original.....	42
Rimska kuća	43
Latinski, grčki, hrvatski	44
Mitološka abeceda	45
Govor	46
Brzo čitanje.....	46
Odisejeva kuća	47
Rekonstruiranje Teognida.....	50
Što Asteriks kaže?.....	51
Turnir	52
Čitamo novine.....	55
Indeks.....	56

Riječ autora

Varietas delectat naše je viđenje tzv. *sourcebooka*, dopunskog materijala za učenje grčkog i latinskog na svim razinama nastave klasičnih jezika. Pokušali smo stvoriti kontekste za drugačiji, neobavezniji uvid u gradivo, kao i za vježbanje pojedinih vještina koje nisu usko stručne. Vježbe iz ove zbirke ne pretendiraju na sveobuhvatnost, ne pokušavaju se pridržavati postojećeg programa; odabrane su isključivo zato što nam je bilo zadovoljstvo sastavljati ih i raditi po njima u nastavi.

Oblikovali smo vježbe tako da budu spremne za upotrebu uz minimum priprema; gotovo odmah pošto se odlučite za određenu vježbu možete materijale ponuditi svojim učenicima. Željeli bismo, međutim, naglasiti: najveća je ambicija *Varietas delectat* da posluži kao izvor vaše inspiracije. Svaku vrstu užitka, inicijative ili povratne informacije koju *Varietas delectat* izazove smatrat ćemo najvećim njezinim uspjehom.

Projekt *Varietas delectat* potpomogli su Institut otvoreno društvo – Hrvatska i g. Devčić ("Exportdrvo").

Margareta Gašparović
Majstora Radovana 16, Zagreb

Neven Jovanović
Ilica 139a, Zagreb

Tamara Tvrtković
Međimurska 13, Zagreb

1. Tko koga

Predmet: latinski jezik

Sadržaj: gramatika

Cjelina: padeži

Vrijeme: oko 5 minuta

Opis izvedbe: Ovo su rečenice na kojima učenici vježbaju pronalaženje predikata, pitaju se tko vrši radnju i traže imenicu u nominativu, a zatim direktan objekt u akuzativu. Rečenice su tako sastavljene da učenici moraju obratiti pažnju na padežni nastavak jer po smislu ne mogu biti sigurni u prijevod.

Cilj vježbe: Učenik se, neopterećen vokabularom, usredotočuje na lice predikata i padežne nastavke te se uči osnovnom redoslijedu prevođenja (predikat – subjekt – objekti).

Preporuka: Rečenice svakako prevodite na satu, zajedno s učenicima i inzistirajte na ovom redoslijedu: *gdje je predikat ⊗ tko vrši radnju ⊗ što je objekt*. I općenito, kad se radi o predikatu, u praksi se pokazalo boljim pitati učenika *tko vrši (odnosno trpi) radnju nego koje je to lice*. Naime, učenici na konkretno pitanje *tko vrši radnju* odgovaraju *ja, ti, on...*, dok na ovo drugo najčešće odgovore točno (1., 2., 3. itd.), ali ako se radi o 1. ili 2. licu, zaborave ih povezati s *ja, ti, mi ili vi* te obično traže neku imenicu u tekstu koja bi mogla biti subjekt.

Napomena:

Rečenica datih kao primjer vrlo je malo, a služe samo kao pokazatelj onima koji takav tip vježbe žele isprobati u praksi.

Sugerirane varijacije: sami napravite sličnu vježbu za svaku deklinaciju.

1. Pročitajte rečenice i odgovorite tko koga voli:

- a) Marcus Praenestinam et Spendusam amat.
- b) Marcum Praenestina et Spendusa amant.
- c) Marcum amamus.
- d) Praenestinam Marcus amat, Spendusam non amat.
- e) Spendusam, Praenestinam, Marcum amatis.

Prenestina i Spenduza imena su koja nalazimo na pompejanskim natpisima

2. Pročitajte rečenice i odgovorite tko koga vidi:

- a) Dominus pueros et puellas videt.
- b) Pueri puellas vident.
- c) Pueros puellae vident.
- d) Dominum puerorum et puellarum videmus.
- e) Puellas video.

2. *In via*

Predmet: latinski jezik

Sadržaj: vokabular, tekst

Cjelina: riječi 1. i 2. deklinacije

Vrijeme: oko 20 minuta

Opis izvedbe: Tekst *In via* jednostavan je i prilagođen počecima učenja latinskog, i osobito je pogodan jer sadrži dijalog, s kojim se učenici inače rijetko susreću. Vježbe su prilagođene tekstu, a njihov je cilj da se s učenicima unaprijed uvježba što više riječi, kako bi pri samom prevođenju veći dio riječi razumjeli i koncentrirali se na korektan prijevod i razumijevanje.

Ako se učenici otrpve ne sjete što bi neka riječ mogla značiti, uputite ih na riječi kojima se mi danas služimo (npr. saluto, 1 - salutirati; feliciter - Felix je hrvatski Srećko, itd.)

Iza teksta nalazi se i mali rječnik, te je najbolje sve fotokopirati i svakom učeniku dati njegov primjerak.

Preporuka:

Prije prevođenja svakog teksta uvijek je dobro izdvojiti riječi koje su učenici već susreli i ponoviti ih, kao i one s kojim se još nisu susreli, ali bi im mogle biti poznate iz hrvatskog ili nekog stranog jezika. Tako učenici lakše i brže uče riječi, a s vremenom i sami razvijaju naviku pogađanja značenja novih riječi.

U pripremu za tekst možete uvrstiti i nove ili teže gramatičke sadržaje, ili pak specifičnosti latinskog izražavanja (u ovom slučaju to su načini pozdravljanja) te ih unaprijed uvježbati.

Napomena: Tekst je sastavljen za potrebe ove vježbe.

1. Pokušajte pogoditi značenja ovih riječi:

saluto, l _____	via, ae f _____
ego _____	tu _____
pater, tris m _____	familia, ae f _____
pater familias _____	milito, l _____
feliciter (prilog) _____	matrona, ae f _____
taberna vinaria _____	

2. Dopunite prazna mjesta tako da riječi budu u rječničkom obliku i pokušajte ih prevesti!

Tullius, _____	Tullia, _____
servus, _____	serva, _____
filius, _____ sin	filia, _____
amicus, _____	_____ prijateljica
_____ Terencije	_____

3. Obratite pažnju na sljedeće načine pozdravljanja Rimljana:

salvere iubeo (+ akuz.)	želim zdravlje (nekomu)
salve	zdravo! (pozdrav pri sastanku)
salutem	pozdrav (šaljem nekomu) - pretežno u pismima
vale	doviđenja! (pozdrav na rastanku)

4. Prevedite sljedeće pozdrave:

- Salvere iubeo Spendusam. _____
- Salvere iubemus Marcum. _____
- Salve, Marcelle! _____
- Salvete, pueri! _____
- Marcus Spendusae salutem. Salve, mea Spendusa. _____
- Rusticus Manlius Primigenio salutem. _____
- Vale, puer! _____
- Valete, puellae! _____

In via

Matrōna matrōnam in viā salūtat.

TERENTIA Salvēre iubeo Corneliam matrōnam.

CORNELIA O salve, Terentia. Quid? Tu iam non apud Forum Piscarium habitas?

TERENTIA Nunc hīc in insulā Marci Iuni habitāmus ego, Tullius pater familias, Tullia filia familias, servae et servi. Sed Tullius filius familias in Dalmatiā milītat.

CORNELIA Filio feliciter! Ego huc eo ad puēros.

TERENTIA Ubi sunt?

CORNELIA Hic apud tabernam vinariam. Sed servos meos ecce video. Vale, Terentia.

TERENTIA Et tu vale, matrōna optīma.

Vocabularium

ad k (prijedlog)

apud (+ A) kod (prijedlog s akuzativom)

ecce evo

eo idem

feliciter sretno!

Forum Piscarium riblja tržnica (i ime trga u Rimu; usp. peškarija)

habito 1. stanovati

hic ovdje

huc ovamo

iam non više ne

in (+ A, + Ab) u, na (prijedlog)

insula -ae f. stambena zgrada (inače: otok)

Marcus -i *Iunius* -i m. Marko Junije (rimsko ime)

matrōna -ae f. gospođa (supruga rimskog građanina)

meus moj

milīto 1. služiti vojsku

nunc sad

optīma najbolja

quid? Što je to? (uzvik čuđenja)

sed ali

sunt su, jesu

ubi gdje

3. Filii filiaeque

Predmet: latinski jezik

Sadržaj: gramatika

Cjelina: osobne i prisvojne zamjenice

Vrijeme: oko 15 minuta

Opis izvedbe: Ovo je jednostavan tekst idealan za uvježbavanje osobnih i prisvojnih zamjenica. U njemu nema težih riječi, a one za koje učenici još nisu čuli (npr. *socer*, *nepos*) lako će pogoditi po smislu teksta pa ih zato niti ne treba unaprijed prevesti. To je ujedno i prilika da se na jednom mjestu ponove riječi koje označavaju rodbinske veze, kao i prezent glagola *biti*.

Sugerirane varijacije: Učenicima možete zadati da napišu kratak tekst o rodbinskim vezama u svojoj obitelji (naravno, na latinskom).

Napomena

Tekst je preuzet iz: Franz Peter Waiblinger, *Prima lectio / Erste lateinische Lesestücke*, München, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1989. Ova knjiga sadrži i druge zgodne tekstove različite težine.

Estis, pueri, filii parentum vestrorum; sorores vestrae sunt filiae parentum. Estis fratres sororum vestrarum et fratrum vestrorum. Filios cum filiabus nominamus liberos parentum. Parentes vestri sunt pater et mater; mater est uxor patris, pater est vir matris vestrae. Parentes parentum vestrorum sunt avus et avia; estis, pueri, nepotes avi. Pater matris vestrae est socer patris vestri. Semper consanguineos vestros amate!

4. Na brodu

Predmet: grčki jezik

Sadržaj: gramatičke vježbe, prijevod

Cjelina: riječi 1. i 2. deklinacije, prezent glagola (i stegnutih)

Opis izvedbe: Ovo je tekst pogodan za prevođenje već u samom početku učenja grčkog jezika (kad učenici nauče 1. i 2. deklinaciju, te prezent), a vježbe su koncipirane tako da učenika što bolje pripreme za razumijevanje teksta.

Gramatičke sadržajte pokušajte rastumačiti i uvježbavati na što većem broju riječi iz samog teksta, osobito na ovima: βαίνω, πλέω, βλέπω, ὀράω, ἀκούω, τὸ πλοῖον, ὁ κυβερνήτης, ὁ ναύτης, ὁ ἀψιδός, ἡ γῆ, ὁ ψόφος, εἰς, ἐν, πρὸς. Tako će učenicima već u prvom susretu s tekstom biti mnogo riječi poznato, pa će im prevođenje biti olakšano.

I vježbe i tekst radite na satu, zajedno s učenicima.

Napomena: Tekst je preuzet iz udžbenika: The Joint Association of Classical Teachers' Greek Course, *Reading Greek*, Cambridge, Cambridge University Press, (1978) 91989.

Pripremne vježbe

1. Nabrojite sve grčke riječi vezane uz plovidbu koje znate! (Kako se kaže: ploviti, brod, mornar, kormilar?)

2. Odredite vršitelja radnje:

βλέπομεν, βαίνει, ὀρώσιν, ἀκούω, βαίνεις, βλέπουσι, ἀκούετε, ὀρώμεν, βαίνω

3. Prevedite:

a) Οἱ ναῦται βλέπουσιν. _____

b) Οἱ ναῦται τὸ πλοῖον βλέπουσιν. _____

c) Ὁ Ζηνόθεμις τοὺς ναύτας βλέπει. _____

d) Τοὺς ναύτας βλέπομεν. _____

e) Τί βλέπεις; τὸν Ζηνόθεμιν βλέπω. _____

4. Nadopunite praznine (nastavcima ili cijelim riječima) tako da se sve slaže gramatički i smislano:

a) ἐν Βυζαντί__ εἰμί

b) ἐν Εὐβοίᾳ _____ (dopunite oblikom glagola *biti*)

c) πρὸς τὰς _____ πλ _____

d) εἰς Χί__ _____ μιν

e) εἰς _____ εἰσβαίν__ οἱ ναῦται

Na brodu

τὸ πλοῖον ἔστιν ἐν Βυζαντίῳ. ἐν δὲ Βυζαντίῳ ὁ Ἡγέστρατος βαίνει εἰς τὸ πλοῖον, ἔπειτα ὁ Ζηνόθεμις βαίνει εἰς τὸ πλοῖον, τέλος δὲ ὁ κυβερνήτης καὶ οἱ ναῦται εἰσβαίνουσιν εἰς τὸ πλοῖον. τὸ δὲ πλοῖον πλεῖ εἰς Χίον. ἐν δὲ Χίῳ ὁ ραιψωδὸς εἰσβαίνει. ἔπειτα δὲ πλεῖ τὸ πλοῖον εἰς Εὐβοίαν. ἐν δὲ Εὐβοίᾳ εἰσβαίνει ὁ Δικαιοπόλις. τέλος δὲ πρὸς τὰς Ἀθήνας πλεῖ τὸ πλοῖον καὶ πρὸς τὸν Πειραιᾶ.

τὸ μὲν οὖν πλοῖον πλεῖ, ὁ δὲ Ζηνόθεμις πρὸς τὴν γῆν βλέπει. τί ὄρα ὁ Ζηνόθεμις; ὁ Ζηνόθεμις ὄρα τὴν τε ἀκρόπολιν καὶ τὸν Παρθενῶνα. ἔπειτα δὲ ὁ τε Δικαιοπόλις καὶ ὁ κυβερνήτης πρὸς τὴν γῆν βλέπουσιν. τί ὀρώσιν ὁ Δικαιοπόλις καὶ ὁ κυβερνήτης; καὶ ὁ Δικαιοπόλις καὶ ὁ κυβερνήτης τὴν τε ἀκρόπολιν ὀρώσιν καὶ τὸν Παρθενῶνα. ἑξαίφνης ὁ τε Δικαιοπόλις καὶ ὁ κυβερνήτης ψόφον ἀκούουσιν.

5. Tko je to

Predmet: latinski i grčki jezik

Sadržaj: mitologija

Specifični sadržaj: Perzej, Mida, Minos, Reja Silvija, Admet, Europa

Opis izvedbe: Ako ne znate što biste s razredom zadnjih 5-10 minuta sata, ili ako učenici od vas traže da im pričate priče, a niste raspoloženi, ili ako svoj kviz iz latinskog želite obogatiti novim pitanjima, ovo je idealna vježba. To su priče o poznatim likovima iz mitologije koje se temelje na igrama asocijacije, ali nisu podijeljene na navode već priča teče kontinuirano. Na vama je da čitate, a na učenicima da pažljivo slušaju i pokušavaju što prije shvatiti o kome je riječ. Nakon igre budite spremni objasniti nepoznate pojedinosti.

Sugerirane varijacije:

Ovu vježbu možete provesti na mnogo načina (individualno pogađanje, pogađanje po grupama itd.), a najuspješnije učenike možete i nagraditi. Jedini uvjet je da bude što zanimljivije.

Napomena: priče su ispričane prema "Junacima antičkih mitova"

PROŠAO JE mnoga kraljevstva, upoznao mnoge narode i svladao mnoge zapreke što ih ljudima na putu postavljaju razbojnici i vladari, a sve to u izvršavanju izuzetno teškog zadatka. Obdaren božanskih darovima uspio je zadatak i obaviti; smrtonosni teret koji je ponio sa sobom kriv je za nastajanje gorja Atlas, za zmijske otrovnice u sjevernoj Africi, a junaku je samome pomogao u borbi protiv mnogih neprijatelja. Doletio je na konju i spasio od nemani krasnu djevojku kojom se kasnije i oženio. Bio je jedan od rijetkih mitskih junaka koji nije imao nijednu lošu osobinu, a u svemu je bio uspješan. On je Zeusov i Danajin sin, Andromedin muž, i ubojica Gorgone Meduze. (*Perzej*)

BIO JE frigijski kralj, sin kralja Gordija i božice Kibebe. Dvije su zgode vezane uz njegovo ime. U jednoj je zaradio magareće uši, a iz druge se jedva izbavio. Kao strastveni štovalac boga vina Dioniza mnogo se puta opio u njegovu društvu i dobro je poznao sve njegove pratioce. Jednom je zgodom u nekom pijanom starčiću prepoznao Dionizova poočima Silena, lijepo ga ugostio i nakon višednevne pijanke odveo Dionizu. Zauzvrat je dobio ispunjenje jedne želje. No zaželio je nešto što je kasnije gorko požalio, ali mu je Dioniz pomogao. Nakon svega shvatio je ispraznost zlata i zavolio samoću i jednostavnost. (*Mida*)

ŽEZLO MU JE vlastitom rukom predao bog Zeus, a često ga je savjetovao u zakonima i vladanju, pa je stoga naš junak bio mudar i pravedan vladar. Mnogo je toga gradio, a sve je to dovelo njegovu zemlju u položaj gospodara mora. S Atenom je održavao dobre odnose, no jednom je prilikom atenski kralj Egej u nekontroliranu ispadu ubio njegova sina, što je dovelo do toga da mu Atena svake godine plaća odštetu – sedam mladića i djevojaka. Jedan od njegovih sinova bio je Minotaur. (*Minos*)

U PRIPOVIJEDANJU povijesti rimskoga roda nezaobilazno je njeno ime. Nadahnula je nekoliko renesansnih slikara da naslikaju prizore iz njezina života, a njima su se pridružili i drugi iz novijeg vremena. Skladana je i opera s njezinim imenom. Njezin je otac bio kralj sve dok ga nije svrgnuo i prognao vlastiti brat. Niti nju nije poštedio – natjerao ju je na zavjet čistoće predavši je vestalinkama. No, u nju se zaljubio bog Mars i ona mu je rodila blizance – Romula i Rema. (*Reja Silvija*)

JEDAN JE OD sudionika pohoda na zlatno runo. Bio je obdaren vrlinama i kao kralj je živio sretnije od bilo kojeg smrtnika. U njegovoj je službi bio mladi Apolon, iskupljujući krivicu što je ubio Pitona, a kad je od njega odlazio pomogao mu je da dobije ženu koju je želio. I premda je naš junak bio sretan i omiljen, kad su nastupile nevolje, pokazalo se da istinskih prijatelja niti nema. Odbili su mu pomoći svi, pa čak i roditelji, jedino se njegova žena pokazala spremnom na svaku žrtvu. No, zahvaljujući Heraklu, niti ta žrtva nije bila potrebna. Heraklo je od bračnog para otklonio svaku opasnost i omogućio im još mnogo zajedničkih ljeta. Junakova žena zvala se Alkestida. (*Admet*)

BILA JE LIJEPA kao božica i živjela je sretno u palači svoga oca sa svojom braćom, sve dok jedan san, koji se ubrzo obistinio, nije označio kraj takva života. Kao i mnoge ljepotice onog vremena postala je žrtvom Zeusove strasti, a kao posljedicu toga na Kreti mu je rodila tri sina. No njeno je ime danas poznato širom svijeta, pa su za nju čuli i oni koji ne znaju za bijelog bika sa zlatnim rogovima koji ju je odveo na Kretu. Naime, njenim se imenom danas naziva jedan kontinent. (*Europa*)

6. *Patria potestas*

Predmet: latinski jezik

Sadržaj: jezik i civilizacija

Cjelina: latinski u pravničkoj terminologiji

Vrijeme: 10-15 minuta

Opis izvedbe: Ovaj je tekst s manjim izmjenama preuzet iz "*Rječnika rimskog prava*" Ante Romca i obiluje latinskim izrazima dekliniranim po latinskoj deklinaciji, ali u sklopu hrvatskog teksta.

Učenicima treba zadati da pronađu sve latinske izraze i obrazlože njihov oblik.

Vježba je naročito pogodna za učenike gimnazija, pogotovo one koji razmišljaju o studiju prava, da im se predoči važnost latinske deklinacije i u današnjem stručnom jeziku.

I sam je tekst pogodan da se učenicima objasni pojam *patria potestas* sa mnoštvom detalja koje učenici u nastavi latinskog jezika rijetko mogu čuti.

Za bolje snalaženje nastavnika prilažem i popis upotrijebljenih izraza s objašnjenjima:

adrogatio posinjenje osobe *sui iuris* (slobodne osobe, tj. osobe koja nije podređena vlasti *patris familias*)

adoptio posinjenje osobe *alieni iuris* (osobe pod vlašću *patris familias*)

manus-brak žena pri stupanju u brak dolazi pod vlast (*manus*) svoga muža

agnatio vrsta srodstva između osoba što su pod istom očinskom vlašću *patris familias*, ili bi bile pod tom vlašću da je *pater familias* još živ

cognatio krvno srodstvo

capitis deminutio gubitak jednog ili svih triju statusa rimskog građanina (sloboda, rimsko građansko pravo, pripadnost određenoj porodici)

ius postliminii pravo rimskog građanina koji je pao u zarobljeništvo i postao rob da ponovno, ako se vrati na rimsko područje i postane slobodan, stekne sva prava koja je ranije imao

emancipatio formalistički akt dobrovoljnog otpuštanja sina ili kćeri iz očinske vlasti

Napomena: pročitajte ovaj tekst tradicionalnim izgovorom!

PATRIA POTESTAS

Ukupnost prava i ovlaštenja koja je starješina rimske porodice (*pater familias*) imao nad osobama koje su mu bile podređene, uključujući tu i vlast nad porodičnom imovinom. Vlast nad osobama stjecao je *pater familias* rođenjem djeteta u zakonitu braku (u starije doba on je simboličnim aktom prihvaćao novorođeno dijete), zatim *adrogacijom* (*adrogatio*) i *adopcijom* (*adoptio*). Žene su ulazile pod *patriam potestatem* zaključenjem *manus-braka*. Sve su te osobe imale položaj osoba *alieni iuris*. Izloženi način zasnivanja *patriae potestatis* ukazuje na to da se u starijem periodu ta vlast zasnivala na *agnatskom srodstvu* (*agnatio*). Vlast nad podređenim osobama bila je u staro doba gotovo neograničena; išla je dotle da je porodični starješina te osobe mogao čak i ubiti (*ius vitae necisque*).

Tijekom vremena, međutim, usporedo s raspadanjem stare *agnatske* porodice i prelaskom na užu porodicu *krvnih srodnika* (*cognatio*) široka vlast *patris familias* slabila je. Na njeno ograničavanje utjecali su i običaji, ali i strah od *cenzorova ukora* (*nota censoria*) u slučaju *zloupotrebe*. Stoga je dosta rano nastao običaj da kod teških prijestupa *pater familias* ne izriče sam kaznu, nego saziva tzv. *porodično vijeće* (*consilium domesticum*). Kasnije dolazi do ograničavanja *ovlaštenja patris familias* pravnim propisima, pa se postupno zabranjuje mogućnost *izricanja težih kazni*, te *prodaje ili izlaganja djeteta*.

U *Justinijanovu pravu patria potestas* u usporedbi s onom iz doba rane republike predstavlja, moglo bi se reći, samo simbol ili *historijsku reminiscenciju*. Usporedo s opadanjem vlasti nad *potomcima* nastupa i proces *umanjivanja ovlaštenja patris familias* i prema ženama, jer je *manus-brak* s vremenom izašao sasvim iz prakse, a u međuvremenu se izmijenio i *imovinski položaj supruge* zbog sistema *razlučene imovine bračnih drugova*. U *imovinskom pogledu* bio je *pater familias* jedini *ovlašten raspolagati porodičnom imovinom*, pa su stoga *podređene osobe* stjecale za njega, ali ga u načelu nisu mogle *obvezivati*. Međutim, i na ovom su području nastale određene izmjene, jer se počela stvarati *imovinska samostalnost osoba podređenih očinskoj vlasti* koje ranije nisu imale nikakvih *samostalnih imovinskih ovlaštenja*.

Patria potestas prestajala je smrću. Isti učinak imala je i *capitis deminutio* (*maxima, media, minima*). Pad u *zarobljeništvo* dovodio je samo do *privremenog obustavljanja patriae potestatis*, jer ako bi se *porodični starješina* vratio iz *ropstva*, po *ius postliminii* uspostavljana je njegova vlast ponovno. *Zloupotreba vlasti* (*izlaganje djeteta, incest* i sl.) mogla je *patrem familias*, po *carskom zakonodavstvu*, pogoditi *gubitkom te iste vlasti*. *Pojedine osobe* izlazile su iz *očinske vlasti* prelaskom u drugu porodicu (*udajom, adopcijom*) ili *oslobađanjem* (*emancipatio*).

7. Passer

Predmet: latinski jezik

Sadržaj: tekst

Cjelina: Katulove pjesme

Vrijeme: oko 30 minuta

Opis izvedbe: Umjesto uobičajenog prevođenja Katulove pjesme 3 (npr. u *Orbis Romanus*, s. 123), pokušajte učenicima postaviti sljedeća pitanja:

- ⇒ kome se sve obraća pjesnik u ovoj pjesmi (gramatički gledano)?
- ⇒ što se dogodilo s vrapcem i čiji je on bio ljubimac?
- ⇒ u kakvoj je vezi pjesnik s vrapcem?
- ⇒ je li pjesnik ljubitelj životinja (vidi li se to iz pjesme)?
- ⇒ kojom biste riječju najbolje opisali pjesmu: ljubavna, tužaljka, šaljiva, životinjska, i zašto?

Na taj se način učenici, usprkos minimalnom prevođenju, ipak više koncentriraju na sadržaj i doživljaj pjesme.

Ukoliko smatrate potrebnim, kod pojedinih pitanja upozorite u kojem se dijelu pjesme može pronaći odgovor (npr. početak, 5. i 6. stih, zadnjih nekoliko stihova itd.).

Napomena: ovakav način obrade teksta osobito je pogodan za grupni rad.

8. Arion

Predmet: grčki jezik

Sadržaj: obrada teksta

Cjelina: Herodot, I, 23-24

Vrijeme: oko 30 minuta

Napomena: za učenike klasičnih gimnazija ili studente klasične filologije

Opis izvedbe: Ovu vježbu možete raditi nakon što ste s učenicima preveli cijelu Herodotovu priču o Arionu (I, 23-24) i dobro je ponovili. Tu je, naime, priču prepričao gotovo doslovno, s malim promjenama, Gelije u svom djelu *Noctes Atticae*, pa je zgodno iskoristiti postojanje gotovo jednakog originalnog teksta na oba jezika.

Učenicima treba fotokopirati Gelijev latinski tekst, upozoriti ih na veliku sličnost s Herodotom pričom, ali i na male razlike, te im zadati da u Gelijevu tekstu pronađu i usporede s Herodotovim:

- ⇒ *odnos Perijandra i Ariona*
- ⇒ *kako je Arion primljen u Italiji i na Siciliji*
- ⇒ *gdje Arion postaje svjestan opasnosti*
- ⇒ *što mornari u Herodotovoj priči obećavaju Arionu ako se ubije; ima li toga u Gelija*
- ⇒ *zašto su mornari pristali pustiti Ariona da pjeva prije smrti*
- ⇒ *kako Arion izgleda pjevajući pjesmu prije skakanja u more*
- ⇒ *spominju li i Herodot i Gelije čudo kad pričaju o spašavanju Arionovu*
- ⇒ *kako izgleda Tenarski rt u vrijeme kad Herodot piše ovu priču.*

Nemojte učenicima zadavati da prevode Gelijev tekst! Cilj ove vježbe je da učenici na temelju zadanog zadatka taj dio priče uoče u tekstu i pronađu točan dio teksta koji se traži, a da pritom ne moraju prevesti cijeli tekst.

Sugerirane varijacije: Učenicima možete postavljati i druga pitanja vezana uz usporedbu dvaju tekstova, ili im zadati da pronađu npr. deset mjesta gdje Gelije različito pripovijeda Herodotovu priču (no to je manje uspješno jer učenici onda počinju prevoditi, a ne usredotočuju se samo na određene dijelove).

Sumpta historia ex Herodoti libro super fidicine Arione

Celeri admodum et cohibili oratione uocumque filo tereti et candido fabulam scripsit Herodotus super fidicine illo Arione.

- Tko je bio Arion* 'Vetus' inquit 'et nobilis Arion cantator fidibus fuit. Is loco et oppido Methymnaeus, terra atque insula omni Lesbius fuit. Eum Arionem rex Corinthi Periander amicum amatumque habuit artis gratia. Is inde a rege proficiscitur terras inclutas Siciliam atque Italiam uisere. Vbi eo uenit auresque omnium mentesque in utriusque terrae urbibus demulsit, in quaestibus istic et uoluptatibus amoribusque hominum fuit. Is tum postea grandi pecunia et re bona multa copiosus Corinthum instituit redire, nauem igitur et nauitas ut notiores amicioresque sibi Corinthios delegit.'
- Odlazak u Italiju* Sed eos Corinthios homine accepto nauique in altum prouecta praedae pecuniaeque cupidos cepisse consilium de necando Arione. Tum illum ibi pernicie intellecta pecuniam ceteraque sua, ut haberent, dedisse, uitam modo sibi ut parcerent, orauisse. Nauitas precum eius harum commiseritum esse illactenus, ut ei necem adferre per uim suis manibus temperarent, sed imperauisse, ut iam statim coram desiliret praeceps in mare. 'Homo' inquit 'ibi territus spe omni uitae perdita id unum postea orauit, ut, priusquam mortem obpeteret, induere permitterent sua sibi omnia indumenta et fides capere et canere carmen casus illius sui consolabile. Feros et inmanes nauitas prolubium tamen audiendi subit; quod orauerat, impetrat. Atque ibi mox de more cinctus, amictus, ornatus stansque in summae puppis foro carmen, quod "orthium" dicitur, uoce sublatissima cantauit. Ad postrema cantus cum fidibus ornatuque omni, sicut stabat canebatque, iecit sese procul in profundum. Nauitae hautquaquam dubitantes, quin perisset, cursum, quem facere coeperant, tenuerunt. Sed nouum et mirum et pium facinus contigit.' Delphinum repente inter undas adnauisse fluitantique sese homini subdidisse et dorso super fluctus edito uectauisse incolumique eum corpore et ornatu Taenarum in terram Laconicam deuexisse.
- Pripreme za povratak* Tum Arionem prorsus ex eo loco Corinthum petiuisse talemque Periandro regi, qualis delphino uectus fuerat, inopinanti sese optulisse eique rem, sicuti acciderat, narrauisse. Regem istaec parum credidisse, Arionem, quasi falleret, custodiri iussisse. nauitas requisitos ablegato Arione dissimulanter interrogasse, ecquid audissent in his locis, unde uenissent, super Arione; eos dixisse hominem, cum inde irent, in terra Italia fuisse eumque illic bene agitare et studiis delectationibusque urbium florere atque in gratia pecuniaque magna opulentum fortunatumque esse. Tum inter haec eorum uerba Arionem cum fidibus et indumentis, cum quibus se in salum eiaculaerat, exstitisse. nauitas stupefactos conuictosque ire infitias non quisse.
- Mornari smišljaju kako da ubiju Ariona* Eam fabulam dicere Lesbios et Corinthios, atque esse fabulae argumentum, quod simulacra duo aenea ad Taenarum uiserentur, delphinus uehens et homo insidens.
- Arionova posljednja želja*
- Arion pjeva i baca se u more*
- Čudo u moru*
- Što se zatim događa kod Perijandra*
- Dokaz priče*

9. Zeus zavodnik

Predmet: latinski i grčki jezik

Sadržaj: mitologija

Cjelina: Zeusove ljubavnice i njihovo potomstvo

Opis izvedbe: Ova tablica nije nastala kao vježba, ona je prije svega mali doprinos sustavnom prikazivanju mitova, te će kao takva sigurno poslužiti i profesorima i učenicima. Ako je vi želite iskoristiti kao vježbu, i to je moguće. Učenicima možete zadati da ispišu Zeusove ljubavnice i njihovu djecu, sve čega se mogu sjetiti. Drugi je način da im fotokopirate tabelu u kojoj ste izbrisali neka imena (negdje majku, a negdje djecu), pa da sami upisuju što treba. Kao pojedinačna pitanja možete dijelove uvrstiti i u latinski kviz. Ispitivanje možete provesti pojedinačno ili kao grupni rad (to je svakako učenicima zanimljivije i pridonosi dinamici sata). Dobro je nakon završetka vježbe svakoj grupi dati da obradi događaje vezane uz neko poznatije i važnije ime (u obliku referata) i da iznese pred ostatak razreda.

Sugerirane varijacije: Ako vaši učenici dobro prihvate ovakav način rada, napravite im slične tabele i za druge sadržaje iz mitologije (npr. Heraklovi poslovi, Odisejevo putovanje itd.).

Napomena

Ako dobro pripremite sat mitologije i organizirate ga kao grupni rad, a učenicima pripremite materijale i omogućite im pristup odgovarajućoj literaturi (*Junaci antičkih mitova*), te im unaprijed rastumačite što se od njih očekuje, izvedba će biti dinamična i zanimljiva, a vaš posao na satu minimalan.

Zeusove ljubavnice i njihova djeca

ZEUS			
<i>božanske ljubavnice</i>	<i>njihova djeca</i>	<i>smrtne ljubavnice</i>	<i>njihova djeca</i>
Demetra	Perzefona	Egina	Eak
Diona	Afrodita	Alkmena	Heraklo
Eurinoma	Harite	Antiopa	Amfion, Zeto
Hera	Ares, Ilitija, Heba	Danaja	Perzej
Leta	Apolon, Artemida	Elektra	Dardan, Harmonija, Jasion
Maja	Hermes	Europa	Minos, Radamant, Sarpedon
Metida	Arena	Ija	Epaf
Mnemozina	Muze	Kalista	Arkad
Temida	Hore, Mojre, Dika	Leda	Kastor, Polideuk, Helena
		Pluta	Tantal
		Semela	Dioniz
		Tajgeta	Lakedemon

10. Antonimi

Predmet: latinski

Sadržaj: sinonimija u jeziku. Učenje i ponavljanje riječi. Izgrađivanje vokabulara.

Vrijeme: 5 minuta

Opis izvedbe

Napišite na ploču u jedan stupac 5-10 riječi koje učenici znaju (to mogu biti i riječi iz prošle lekcije, možda čak i riječi koje će vam trebati kasnije na satu). Zamolite učenike da sugeriraju riječi suprotnog značenja (naravno, ne mora se poštovati redosljed zapisivanja). Upisujte antonime u drugi paralelni stupac; istovremeno brišite prvotno napisanu riječ. Kad su svi antonimi nađeni, neka učenici pokušaju po sjećanju i prema napisanim antonimima rekonstruirati prvi stupac.

Napomena: za uspješnu rekonstrukciju vrlo je važno da učenici nigdje ne zapisuju riječi; zato neka nemaju ni bilježnice ni rječnike na klupi.

Popis nekih antonima

Ista riječ može imati različite suprotnosti; npr. *pater* – *mater*, ali i *pater* – *filius*, *filia* – *filius*, ali i *filia* – *mater*; isplati se i na to skrenuti pažnju učenika.

Elementarni

abire ↔ venire
amicus ↔ hostis / amica
ante ↔ post
cum ↔ sine
filia ↔ filius / mater
in ↔ ex
intra ↔ extra
malus ↔ bonus
mare ↔ terra
mater ↔ pater
parvus ↔ magnus
pax ↔ bellum
puer ↔ puella
senex ↔ iuvenis
tacere ↔ clamare
urbs ↔ vicus
velle ↔ nolle
vir ↔ femina

Srednji

amare ↔ odisse
amor ↔ odium / invidia
claudere ↔ aperire
durus ↔ mollis
improbus ↔ probus
incipere ↔ desinere / desistere
lenis / mitis ↔ crudelis / durus / asper / severus / ferox
modestia ↔ superbia
negotium ↔ otium
niger ↔ albus / candidus
notus ↔ ignotus
parere ↔ imperare
ridere ↔ flere
scire ↔ nescire
spernere ↔ colere
stultitia ↔ sapientia / prudentia
superbus ↔ modestus, humilis

Napredni

caput ↔ pes / corpus
carere ↔ habere
gaudere / laetari ↔ lugere / maerere
gaudium / laetitia ↔ luctus / maeror
invitus ↔ voluntarius / (sua) sponte
laetus ↔ maestus / tristis
mendacium ↔ veritas
quaerere ↔ respondere
securus ↔ timidus
semper ↔ numquam
servus ↔ liber, dominus
velox ↔ tardus
virtus ↔ vitium
vivere ↔ mori
voluptas ↔ dolor

Varijacije Slična se vježba može izvesti i sa sinonimima.

Popis nekih sinonima

urbs ~ oppidum	formosus ~ pulcher	abesse ~ deesse / carere / vacare
laetitia ~ gaudium	vocabulum ~ verbum / nomen	nummus ~ pecunia
sanus ~ salvus / integer / incolumis	vultus ~ os	ripa ~ ora / litus
aegritudo ~ morbus	occidere ~ mori / perire	debere ~ oportet / necesse est
populus ~ gens / natio / vulgus, plebs	mens ~ animus / ratio	superare ~ vincere
quoque ~ etiam	res publica ~ civitas	epistula ~ litterae

11. Automat za svetu vodicu

Predmet: grčki

Sadržaj: Grčka civilizacija. Razumijevanje teksta.

Cjelina: Heron iz Aleksandrije. Gramatika: umanjnice, imperativi, komparativi.

Vrijeme: školski sat

Opis izvedbe

Pripremom vježbom možete pokazati učenicima princip grčkih umanjnica; istovremeno će upoznati nekoliko ključnih riječi iz teksta koji slijedi.

Kao uvod iskoristite **Civilizacijske podatke**. Zatim potaknite učenike da na osnovi grčkog teksta otkriju kako funkcionira mehanizam prikazan na skici. Pošto zajedno objasnite princip rada, neka učenici pokušaju prevesti tekst.

Gramatičke sadržaje možete iskoristiti za zadaću: neka učenici u tekstu pronađu određene oblike (npr. imperative, komparative...)

Civilizacijski podaci

Homer i atički klasici u stihu i prozi predstavljaju zapravo **samo jedan djelić** helenske kulture. Važnost grčkog kao svjetskog jezika u razdoblju antike svjedoči **ponajviše činjenica** da iz Grčke potječe svaka znanost, matematika i tehnika, gramatika i medicina, svaka filozofija, pa i Biblija, zajedno s najranijim dokumentima kršćanstva. Za dokaz i ilustraciju ove tvrdnje želimo predstaviti **jedan jednostavni tehnički tekst**.

Heron iz Aleksandrije živio je vjerojatno u 1. st. ne. **Pisao je o različitim problemima** teoretske i primijenjene matematike, fizike i mehanike, imajući uvijek u vidu **praktične potrebe** tehničara. Pojedine su njegove knjige očuvane samo u srednjovjekovnim latinskim i arapskim **prijevodima**. U renesansi, u 15. i 16. st. proučavanje Herona bilo je naročito intenzivno; njegovim **posredstvom** helenska je civilizacija omogućila modernim narodima utemeljenje nove fizike i mehanike. Heron je **snažno utjecao** i na praksu; činjenica da su se u originalu očuvale dvije knjige u kojima on raspravlja o **različitim tehnički rafiniranim igračkama** (vodenim satovima, mehaničkim lutkama, pneumatskim uređajima za **izlivanje žrtvenog ulja**) navela je renesansne mehaničare i izumitelje, kao i njihove **bogate pokrovitelje**, da mnogo pažljivog rada posvete upravo konstruiranju takvih "neozbiljnih" strojeva.

Heron i aleksandrijski mehaničari dobro pokazuju **paradoks** helenske civilizacije: formalno, estetsko savršenstvo koje su Grci željeli postići u arhitekturi i urbanizmu, u kiparstvu i književnosti, ujedno ih je spriječilo u daljnjem razvoju tehnike. Čak i takve **jednostavne naprave** kao što su vjetrenjača i vijak izumljeni su vrlo kasno, a korišteni vrlo malo. Kod Herona ćemo **naći opis kugle** koju pokreće para – ali korak do parnog stroja, koji je izazvao prvu tehnološku revoluciju, **nikad nije učinjen** (kormilo i stremen bit će izumljeni tek u srednjem vijeku). Što je uzrok tome? Ne samo **robotovski sustav**; roboti su u Grčkoj bili tek mali dio radne snage. Obilježje antike bila je sklonost estetskom savršenstvu, na račun inovativnosti – dramatičan kontrast u odnosu na naše doba.

Prijedlog pripreme vježbe

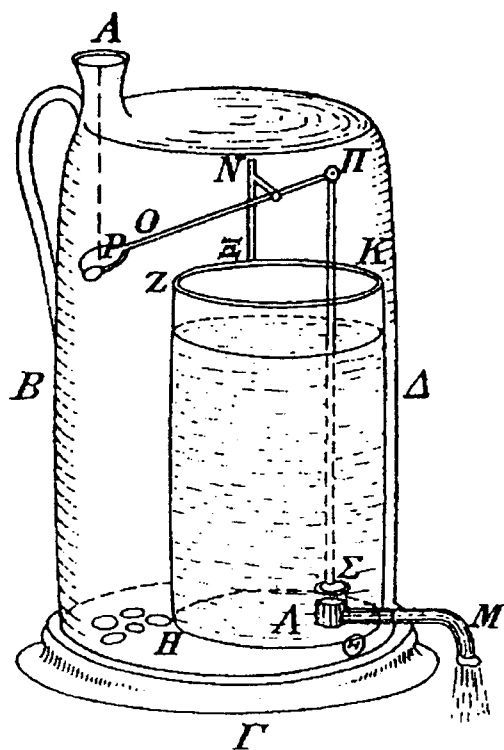
U kakvom su međusobnom odnosu sljedeći parovi riječi:

- a) στόμα - στόμιον
- b) κανών - κανόνιον
- c) πλάτυσμα - πλατυσμάτιον
- d) βαρύτερον - κουφότερον
- e) καταβαρεῖν - ἐπαίρειν
- f) ἐπιπίπτειν - ἀποπίπτειν

Automat za svetu vodicu

Εἰς ἓνια σπονδεῖα πενταδράχμου νομίσματος ἐμβληθέντος, ὕδωρ ἀπορρέει εἰς τὸ περιρραίνεσθαι.

Ἐστω σπονδεῖον ἢ θησαυρὸς ὁ ΑΒΓΔ, οὗ στόμιον ἔστω τὸ Α ἀνεστομωμένον, ἐν δὲ τῷ θησαυρῷ ἀγγεῖον ἔστω τὸ ΖΗΘΚ ἔχον ὕδωρ καὶ πυξίδα τὴν Λ, ἐξ ἧς κρουνοῦ ἔξω φερέτω ὁ ΛΜ. παρακείσθω δὲ τῷ ἀγγεῖῳ ὄρθιος κανὼν ὁ ΝΞ, περὶ ὃν ἕτερος κηλωνευέσθω ὁ ΟΠ, ἔχων πρὸς μὲν τῷ Ο πλατυσματίον τὸ Ρ παράλληλον τῷ πυθμένι τοῦ ἀγγεῖου, πρὸς δὲ τῷ Π κανόνιον τὸ ΠΣ, ἔχον πρὸς τῷ Σ ἀρμοστὸν πῶμα τῆ Λ πυξίδι, ὥστε μὴ ῥέειν τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ ΛΜ σωλήνος. ἔστω δὲ τὸ πῶμα τῆς πυξίδος βαρύτερον τοῦ Ρ πλατυσματίου, κουφότερον δὲ συναμφοτέρων τοῦ τε νομίσματος καὶ τοῦ πλατυσματίου. ὅταν οὖν ἐμβληθῆ διὰ τοῦ Α στομίου τὸ νόμισμα, ἐπιπεσεῖται τῷ Ρ πλατυσματίῳ καὶ καταβαρῆσαν ἐγκλινεῖ μὲν τὸ ΟΠ κανόνιον, ἐπαρεῖ δὲ τὸ πῶμα τῆς πυξίδος, ὥστε ῥεῦσαι τὸ ὕδωρ ἀποπεσόντος δὲ τοῦ νομίσματος πάλιν τὸ πῶμα ἐπιπεσὸν ἀποκλείσει τὴν πυξίδα, ὥστε μηκέτι ῥέειν τὸ ὕδωρ.

Komentar

σπονδεῖον posuda iz koje se izljevna σπονδή; ona posuda može biti i u obliku θησαυρός, žrtvenog ormara. – πεντάδραχμον νόμισμα novčić koji ima težinu (ne vrijednost) kao 5 dr. U Egiptu to je iznosilo približno 17,80 gr. (nađeni su bakreni novčići te težine; na njima su glave Kleopatre i Augusta). – περιρραίνομαι čistiti se škropljenjem unaokolo (prije približavanja božanstvu). – ἀγγεῖον posuda – πυξίς kutija – κρουνοῦ izvor, slavina – κανὼν cijev – κηλωνεύω kretati gore-dolje – πλάτυσμα proširenje. – πυθμὴν dno. – πῶμα poklopac. – σωλήν žlijeb – καταβαρεῖν težinom pritisnuti nadolje.

12. Cezar i Pompej raspoređuju snage

Predmet: latinski

Sadržaj: razumijevanje teksta.

Cjelina: Cezar u građanskom ratu.

Vrijeme: školski sat

Opis izvedbe

Možete uvesti učenike u temu izlažući osnovne podatke o rimskom građanskom ratu i funkcioniranju rimske vojske.

Zadatak je učenika da, koristeći se tekstom i komentaram, odrede što predstavljaju pojedini elementi na skici. Nakon samostalnog rada potaknite ih da iznesu rezultate.

Kontekst i sadržaj

Cezarova djela nazivaju se *Commentarii*; to je književna vrsta negdje između zbirke građe (za Cezara to bi bile osobne bilješke, izvještaji Senatu itd) i umjetničke obrade kakva karakterizira "pravu" rimsku historiografiju, retorički i stilistički uljepšanu.

Povijesni spis *De bello civili* podijeljen je u tri knjige; prve dvije pripovijedaju o događajima 49. pne, a treća o dijelu 48. Ne zna se točno kada je djelo bilo objavljeno; moguće je da se to dogodilo nakon Cezarove smrti. *De bello civili* napisano je vjerojatno u drugoj polovici 47. i 46.

Tekst opisuje pripreme za ključni događaj rimskog građanskog rata: u kolovozu 48. pne, u bici kod Farsala u Tesaliji, Cezar je porazio snage Senata kojima je zapovijedao Pompej.

C. Iulii Caesaris De bello civili liber III

Možete li, nakon što pročitate sljedeći tekst, odrediti što predstavljaju pojedini elementi na skici rasporeda jedinica prije Farsalske bitke? Tko je vodio koju jedinicu?

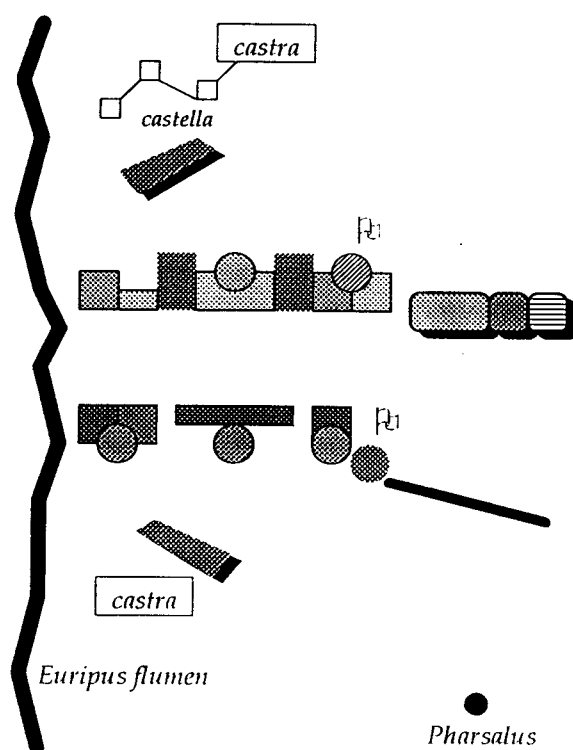
88. Caesar cum Pompei castris adpropinquasset, ad hunc modum aciem eius instructam animum advertit: erant in sinistro cornu legiones duae traditae a Caesare initio dissensionis ex senatus consulto; quarum una prima, altera tertia appellabatur. In eo loco ipse erat Pompeius. Mediam aciem Scipio cum legionibus Syriacis tenebat. Ciliciensis legio coniuncta cum cohortibus Hispanis, quas traductas ab Afranio docuimus, in dextro cornu erant conlocatae. Has firmissimas se habere Pompeius existimabat. Reliquas inter aciem mediam cornuaque interiecerat numeroque cohortes CX expleverat. Haec erant milia XLV, evocatorum circiter duo quae ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum convenerant; quae tota acie disperserat. Reliquas cohortes VII castris propinquisque castellis praesidio disposuerat. Dextrum cornu eius rivus quidam impeditis ripis muniebat; quam ob causam cunctum equitatum, sagittarios funditoresque omnes sinistro cornu obiecerat.

89. Caesar superius institutum servans X legionem in dextro cornu, nonam in sinistro conlocaverat, tametsi erat Dyrrachinis proeliis vehementer adtenuata, et huic sic adiunxit octavam ut paene unam ex duabus efficeret, atque alteram alteri praesidio esse iusserat. Cohortes in acie LXXX constitutas habebat, quae summa erat milium XXII; cohortes VII castris praesidio reliquerat. Sinistro cornu Antonium, dextro P. Sullam, mediae aciei Cn. Domitium praeposuerat. Ipse contra Pompeium constitit. Simul iis rebus animadversis, quas demonstravimus, timens ne a multitudine equitum dextrum cornu circumveniretur, celeriter ex tertia acie singulas cohortes detraxit atque ex his quartam instituit equitatuque opposuit...

Komentar

88: aciem... **instructam** acies instructa vojska u borbenoj formaciji; – **dissensionis** dissensio razlika mišljenja, sukob (umjesto "građanski rat" Cezar upotrebljava ovaj blaži termin); – **ex senatus consulto** senatus consultum odluka Senata; – **cum cohortibus** cohors kohorta, deseti dio legije, sastavljena od tri manipula ili šest centurija; – **evocatorum** evocati: vojnici koji su nakon odsluženog vojnog roka ponovno pozvani u vojsku kao dobrovoljci; veterani; **circiter** duo tj. milia; – **beneficiariis** beneficiarii: vojnici koji su odlukom zapovjednika oslobođeni nižih zadataka (gradnje utvrde, nabave drva i vode, traženja hrane itd); slobodni ili privilegirani vojnici; – **propinquisque castellis** castella (utvrde) nalazile su se ispred glavnog logora (castra); – **praesidio** kao zaštitu; – **impeditis ripis** impeditae ripae teško dostupne obale; – **sagittarios funditoresque** strijelce i borce naoružane pračkama (dvije vrste lako naoružanih vojnika)

89: **superius institutum** gore izloženi raspored (tj. izložen u poglavljima koja nisu ovdje donesena)

Pharsalus

13. Grčke vježbe čitanja

Predmet: grčki.

Sadržaj: čitanje, početni stupanj.

Vrijeme: po želji.

Opis izvedbe

Nakon objašnjenja grčke metode (v. **Civilizacijski podaci**), materijala i pribora za pisanje (stilus itd), moguće su sljedeće vježbe i kombinacije:

– glasno čitanje reda koji odabere profesor, ili koji jedan od učenika zadaje drugome;

– jedan učenik čita, a drugi zapisuju (potom jedan drugom provjeravaju rad);

– jedan učenik čita određen broj slogova (možda i napreskokce), drugi zapisuje na ploču; onda se izmjenjuju; onaj koji je pisao može sam odabrati tko će ga zamijeniti, itd.

Civilizacijski podaci

Dionizije iz Halikarnasa (1. st. pne) u spisu *O slaganju riječi* (Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, 25) ovako je opisao ovu didaktičku metodu:

πρῶτον μὲν τὰ ὀνόματα (τῶν γραμμάτων) ἐμανθάνομεν, ἔπειτα τοὺς τύπους καὶ τὰς δυνάμεις*, εἰθ' οὕτω τὰς συλλαβὰς... ἀρχόμεθα γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν κατὰ συλλαβήν.

* δύναμις δέ, ὡς μακρόν, βραχύ, δασύ, ψιλόν, φωνήεν, σύμφωνον καὶ τὰ λοιπὰ... "vitjednost, kao dužina, kraćina, aspiriranost, neaspiriranost, vokalnost, konsonantnost i drugo..." (Dionizije Tračanin, sholija uz 6,7)

Platon u *Zakonima* sugerira da je za učenje pisanja (ne kaligrafije) dovoljno tri godine.

**Ostrakon (tablica od pečene gline)
na kojem je grčki đak vježbao abecedu,
možda iz 1. st. ne.**

βα βε βη βι βο βυ βω
γα γε γη γι γο γυ γω
δα δε δη δι δυ δω
ζα ζε ζη ζι ζο ζυ ζω
θα θε θη θι θο θυ θω
κα κε κη κι κο κυ κω
λα λε λη λι λο λυ λω
μα με μη μι μο μυ μω
να νε νη νι νο νυ νω
ξα ξε ξη ξι ξο ξυ ξω
πα πε πη πι πο πυ πω
ρα ρε ρη ρει ρο ρυ ρω
σα σε ση σι σο συ σω
τα τε τη τι το τυ τω
φα φε φη φι φο φυ φω
ψα ψε ψη ψι ψο ψω

14. Grčko-latinski školski razgovor

Predmet: latinski i grčki

Sadržaj: razumijevanje teksta. Civilizacija.

Cjelina: antička škola. Povezivanje grčkog i latinskog.

Vrijeme: školski sat

Opis izvedbe

Učenici neka pročitaju oba teksta. Obavijestite ih (a i sami će to ubrzo uvidjeti) da je sadržaj tekstova identičan. Ako ne znaju riječ u jednom tekstu, neka se pokušaju pomoći drugim. Neka u bilježnicu zapišu grčke riječi čije su značenje otkrili pomoću latinskog, i obrnuto, npr. τοῦ ὄρθρου = lucem. Usporedite rezultate, pišući ekvivalente na ploču (ako smatrate da je potrebno). Kao rezime, potaknite učenike da umjesto prevođenja *pripovijedaju* što je sve tog dana radio učenik. Odjeljak β/II moguća je domaća zadaća.

Ne gubite mnogo vremena na oblike *koine* (npr. ἐγρηγόρησα), ukoliko sami učenici ne primijete nešto neobično; tada im kratko objasnite kako su nastale jezične razlike između doba klasične antičke književnosti i Carstva.

Kontekst i sadržaj

Svjetsko carstvo rimskih careva bilo je dvojezično. Latinski je bio službeni jezik senata, organa vlasti i vojske, ali već se August s istočnom polovicom carstva dopisivao na grčkom; ondje je grčki bio glavni jezik, kao latinski na zapadu (sve do provincija uz Dunav). Tako su istočnjaci osjetili potrebu da nauče nešto latinskog za praktičnu upotrebu, barem otkada su imali mogućnost sudjelovanja u upravi carstva, pa i u plemstvu (u staležu senatora). Grčki je, s druge strane, morao znati svatko, tko je želio biti obrazovan. Zato je u školi postala nužna nastava stranog jezika. Sastavljani su popisi riječi, tekstovi za prevođenje i vježbanje; ovdje je u središtu interesa bio govorni jezik, čija upotreba u visokoj književnosti nije bila preporučljiva.

Na zapadu su se sačuvale takve početnice; u srednjem vijeku upravo one su prenijele ono oskudno znanje grčkog, koje je postojalo tu i tamo u pokojem samostanu. Primjer teksta iz početnice jest sljedeći školski razgovor.

Đak opisuje prije podne jednog radnog dana. Prvi je zadatak u nastavi pisanje na voštanoj tablici; učitelj ispravlja ili precrtava. Zatim se ono što je napisano glasno čita; uči se i ponavlja (ἀποδιδόναι) vokabular. Potom đaci pišu diktat, pri čemu naizmjenično sami diktiraju (ὑπαγορεύειν ~ ἀναδιδόναι); diktirati smiju tek kad su ponovili riječi. Zatim je na redu početni razred s abecedom i učenjem slogova (Ba, Be, Bi); u međuvremenu stariji po redu pišu ispit, tj. diktiraju im se stihovi, a prilikom čitanja ponavljaju gramatiku (τέχνη) i metriku. Više se takvih ispita očuvalo u originalu. Tek sada dolazi odmor za skromni doručak; onda nastava počinje iznova.

Komentar civilizacijskih podataka u tekstu

Prema opisu odjeće, koje se nosi mnogo više nego u doba ranog Carstva, može se tekst smjestiti u 4. st. n.e. To potvrđuje činjenica da nema spomena ikakve religije; u školi su vjerojatno sve religije još bile ravnopravne, iako je svako dijete moralo obavljati određene vjerske dužnosti.

Riječi

- I pedūles: pedūle -is n. potplat; -- ἐπεδύτης ὁ gornja haljina (riječ se javlja i u Novom zavjetu); -- ἐχάραξεν/indūxit precrtao je
- II elementa... syllābas osnova (abeceda)... slogovi (usp. *Grčke vježbe čitanja* u ovoj zbirci); -- dinumerāvit nabrajao je, tj. diktirao; -- carīcas Carīca (figus) vrsta suhe smokve

α

Πρὸ τοῦ ὄρθρου ἐγρηγόρησα ἐξ ὕπνου· ἀνέστην ἐκ τῆς κλίνης· ἐκάθισα· ἔλαβον ὑποδεσμίας, σανδάλια· ὑπεδυσάμην· ἤτησα ὕδωρ εἰς ὄψιν· νίπτομαι πρῶτον τὰς χεῖρας, εἶτα τὴν ὄψιν· ἐνιψάμην· ἀπέμαξα· ἀπέθηκα τὴν μίτραν· ἔλαβον χιτῶνα πρὸς τὸ σῶμα· περιεζωσάμην· ἤλειψα τὴν κεφαλὴν μου καὶ ἐκτένισα· ἐποίησα περὶ τὸν τράχηλον ἀναβόλαιον· ἐνεδυσάμην ἐπενδύτην λευκόν· ἐπάνω ἐνδύνομαι φαινόλην· προῆλθον ἐκ τοῦ κοιτῶνος σὺν τῷ παιδαγωγῷ καὶ σὺν τῇ τροφῷ ἀσπάσασθαι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα· ἀμφοτέρους ἤσπασάμην καὶ κατεφίλησα καὶ οὕτως κατήλθον ἐκ τοῦ οἴκου.

Ἄπερχομαι εἰς τὴν σχολὴν· εἰσῆλθον· εἶπον ἄχαίρε καθηγητά· καὶ αὐτός με κατεφίλησεν καὶ ἀντησπάσατο· ἐπιδίδωσί μοι ὁ παῖς ὁ ἐμὸς πινακίδας θήκην γραφεῖον· ἐξάγω γραφίδα τῷ ἐμῷ τόπῳ καθήμενος· λειαινῶ· περιγράφω πρὸς τὸν ὑπογραμμόν, γράψας δὲ δεικνύω τῷ διδασκάλῳ· ἐδιώρθωσεν, ἐχάραξεν· κελεύει με ἀναγιγνώσκειν· κελεύσθεις ἄλλω δέδωκα· ἐμάνθανον ἐρμηνεύματα, ἀπέδωκα. - Ἄλλ' εὐθέως ὑπαγόρευέ μοι. - ὑπηγόρευσέ μοι συμμαθητῆς. - Καὶ σύ - φησίν. εἶπον αὐτῷ - Ἀπόδος πρῶτον. - Καὶ εἶπεν ἐμοί - Οὐκ εἶδες ὅτε ἀπεδίδων πρότερον σοῦ; - καὶ εἶπον - Ψεύδη· οὐκ ἀπέδωκας. - Οὐ ψεύδομαι. - Εἰ ἀληθῆ λέγεις, ἀναδίδωμι.

I

Ante lucem evigilavi e somno; surrexi de lecto; sedi; accepi pedules, caligas; calciavi me, poposci aquam ad faciem; lavo primo manus, deinde faciem; lavi; extersi; deposui mitram; accepi tunicam ad corpus; praecinxi me; unxi caput meum et pectinavi; feci circa collum pallam; indui me superariam albam; supra induo paenulam; processi de cubiculo cum paedagogo et nutrice salutare patrem et matrem; ambos salutavi et deosculatus sum et sic descendi de domo.

Proficiscor ad scholam; intravi; dixi "ave magister", et ipse me deosculatus est et resalutavit. tradit mihi puer meus tabellas thecam stilum; produco graphium meo loco sedens; deleo; describo ad exemplar, ut scripsi autem, ostendo magistro; emendavit, induxit; iubet me legere; iussus alii dedi; ediscebam interpretamenta; reddidi. "Sed statim dicta mihi." dictavit mihi condiscipulus. "Et tu" inquit. dixi ei "Redde primum." et dixit mihi "Non vidisti cum redderem prius te?" et dixi "Mentiris, non reddidisti." "Non mentior." "Si vera dicis, dicto."

β

Ἐν τούτοις κελεύσαντος τοῦ καθηγητοῦ ἐγείρονται οἱ μικροὶ πρὸς τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς συλλαβὰς· κατέλεξεν αὐτοῖς εἰς τῶν μειζόνων ἄλλοι πρὸς τὸν ὑποδιδακτὴν τάξει ἀποδιδόασιν ὀνόματα, γράφουσι στίχους, ἔγραψαν, καὶ ἐγὼ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει ἄμιλλαν ἐξέλαβον. ἔπειτα ὡς ἐκάθισαμεν, διέρχομαι ὑπομνήματα γλώσσας τέχνην. φωνηθεὶς πρὸς ἀνάγνωσιν ἀκούω ἐξηγήσιν διανοίας πρόσωπα· ἐπερωτηθεὶς τέχνην ἀπεκρίθην πρὸς ἴτινα λέγεις; τί μέρος λόγου; ἔκλινα γένη ὀνομάτων· ἐμέρισα στίχον.

Ὡς δὲ πάντα ταῦτα ἐπράξαμεν, ἀπέλυσεν εἰς ἄριστον, ἀπολυθεὶς δὲ ἐπανέρχομαι εἰς τὸν οἶκον· ἀλλάσσω λαμβάνω ἄρτον καθαρὸν, ἐλαίας τυρὸν ἰσχάδας κάρυα, πίνω ὕδωρ ψυχρὸν. ἠριστικῶς ἐπανέρχομαι πάλιν εἰς τὴν σχολήν· εὕρισκω τὸν καθηγητὴν ἐπαναγινώσκοντα, καὶ εἶπεν - Ἄρξασθε ἀπ' ἀρχῆς.

II

Inter haec iubente magistro surgunt pusilli ad elementa et syllabas; dinumeravit eis unus de maioribus; alii ad subdoctorem ordine reddunt nomina, scribunt versus, scripserunt, et ego in primo ordine dictatum excepi. deinde ubi sedimus, pertranseo commentaria linguas artem; vocatus ad lectionem audio expositionem sensus personas. interrogatus artem respondi ad "Quem dicis? quae pars orationis?" declinavi genera nominum, partitus sum versum.

Ut autem haec omnia egimus, dimisit ad prandium. dimissus vero redeo domum; muto; capio panem candidum, oleas caseum caricas nuces, bibo aquam frigidam. pransus revertor iterum ad scholam. invenio magistrum perlegentem, et dixit "incipite ab initio."

15. Pismo s puta

Predmet: latinski

Sadržaj: razumijevanje teksta.

Cjelina: Ciceron

Vrijeme: domaći rad + školski sat

Opis izvedbe

Učenici neka kod kuće pripreme tekst Ciceronova pisma Atiku 5,3. Na satu, međutim, umjesto prevođenja, podijelite im listove s pitanjima koja čine drugi dio vježbe. Najprije neka netko pročita pismo. Zatim neka se učenici podijele u tri grupe; svaka grupa neka riješi jedan zadatak (1-3), i neka izabere učenika koji će ostale grupe upoznati s rezultatima. Prilikom iznošenja rezultata, pokušajte učenike potaknuti da kritički procijene rad drugih grupa. Pritom provjeravajte koliko su učenici koristili komentar, i koliko su podataka iz komentara usvojili.

Napomena

Prilikom čitanja posebnu pažnju poklonite kraticama u naslovu pisma i drugdje; ovo je dobra prilika da se nauči sistem rimskih datuma (*V Id. Mai. = ante diem quintum Idus Maias, an. 51 = anno quinquagesimo quinto, Non. Mai. = Nonis Maiis, itd.*).

Pokušajte treći zadatak dati grupi s najviše književnog senzibiliteta, onima koji će biti u stanju otkriti Ciceronovu ironiju i stilske razliike (dužinu i kompleksnost rečenica itd).

M. TVLLI CICERONIS EPISTULAE AD ATTICUM – LIBER V – III

Scr. in Trebulano Ponti V Id. Mai. an. 51.

CICERO ATTICO SALUTEM.

1 A. d. VI Id. Mai. veni in Trebulanum ad Pontium; ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs te die. Eodem autem exiens e Pompeiano Philotimo dederam ad te litteras; nec vero nunc erat sane quod scriberem. Qui de re publica rumores? Scribe, quaeso; in oppidis enim summum video timorem, sed multa inania. Quid de his *** cogites et quando scire velim.

2 Ad quas litteras tibi rescribi velis nescio. Nullas enim adhuc acceperam praeter quae mihi binae simul in Trebulano redditae sunt; quarum alterae edictum P. Licini habebant (erant autem Non. Mai. datae), alterae rescriptae ad meas Minturnenses. Quam vereor ne quid fuerit σπουδαίστερον in iis quas non accepi quibus rescribi vis!

3 Apud Lentulum ponam te in gratia. Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Iam deest quod scribam et lucet. Beneventi cogitabam hodie esse. Nostrā continentia et diligentia satis faciemus. A Pontio ex Trebulano a. d. V Id. Mai.

Komentar

Atticum Titus Pomponius Atticus (110-32. p.n.e.) Ciceronov bliski prijatelj; rimski vitez, veoma bogat poduzetnik, ljubitelj književnosti i ugledan izdavač; 51. p.n.e. nalazi se u Rimu.

Trebulano *ager Trebulanus* nalazio se uz *Via Appia*, na području Hirpina, oko 30 kilometara od Pompeja.

V Id. Mai. 11. svibnja; u svibnju 51. p.n.e. Ciceron, po zakonskoj obavezi, ali ne baš drage volje, putuje u provinciju Ciliciju, koja mu je, kao bivšem konzulu, dodijeljena na upravu. Ciceron bi radije bio u Rimu.

abs te tj. otkako ih je Atik poslao.

Philotimo: Philotimus (Filotim) je Terencijin *libertus*, oslobođenik – bivši rob, oslobođen prema propisima rimskog prava; oslobođenici su i dalje bili obavezni slušati i poštovati onog tko ih je oslobodio, svog *patrona*; robovi su često oslobođani kako bi obavljali novčarske, trgovačke i obrtničke poslove za patrone.

*** nedostaje dio teksta, vjerojatno nešto o Atikovu predstojećem putovanju.

P. Licini P. *Licinius Crassus Mucianus* bio je *pontifex maximus* i upravitelj provincije Azije (131-130 p.n.e); Atik je skupljao starine, pa Ciceron želi od njega prijepis Licinijeva edikta.

Non. Mai. 7. svibnja.

Minturnenses Minturnae su lučki grad u Laciju, na rijeci Liris.

σπουδαίστερον (grč.) važnije.

Dionysius učitelj Ciceronovih sinova; pratio ih je u Aziju.

Nicanor vjerojatno rob kojeg je Atik posudio Ciceronu, možda za poslove knjigovođe ili tajnika.

continentia samosvladavanje, samokontrola.

satisfacere (+ Ab) zadovoljiti (nečime).

Beneventi *Beneventum* grad u srednjoj Italiji, na području Hirpina; kroza nj prolazi *Via Appia*.

M. TVLLI CICERONIS EPISTULAE AD ATTICUM – LIBER V – III

1.

Povežite brojeve paragrafa s odgovarajućim temama.

1	De litteris datis et redditis
Varia de variis
2	De Attici litteris iam acceptis
Iter Ciceronis
3	De tempore et loco scribendi
Quid Atticum scribere oporteat

2.

Na osnovu Ciceronova pisma Atiku procijenite istinitost sljedećih tvrdnji.

verum	fortasse	falsum	sententia
☐	☐	☐	Cicero Romae est.
☐	☐	☐	Dionysium Cicero curat.
☐	☐	☐	Litteras Cicero nocte scripsit.
☐	☐	☐	Ciceroni lingua Graeca non placet.
☐	☐	☐	Lentulus inimicus Attici est.
☐	☐	☐	In re publica omnia tuta sunt.
☐	☐	☐	Non omnes Attici litteras Cicero acceperat.
☐	☐	☐	Cicero ad Atticum ex Minturnis litteras miserat.
☐	☐	☐	Non legerat Cicero litteras sibi redditas.

3.

a) *Kakve razlike uočavate između odjeljaka 2 i 3 Ciceronova pisma?*

b) *Ako se sjetite da Ciceron nerado ide na put u svoju provinciju, kako biste protumačili Ciceronovu pretposljednju rečenicu (nostrā continentīā et diligentīā satis faciemus)?*

16. Rimski novac

Predmet: latinski

Sadržaj: rimska civilizacija.

Cjelina: brojevi; glagoli trgovačkog prometa i izražavanje cijene.

Vrijeme: školski sat

Opis izvedbe

Najprije objasnite učenicima rimski monetarni sustav i pokažite vrijednost rimskog novca koristeći ovdje donesene podatke. Zatim na ploču napišite "izraze trgovačkog prometa" (oni uključuju sintaksu ablativa i genitiva cijene). Potaknite učenike da smisle, zapišu i izvedu jednostavne dijaloge (npr. "Pošto je ovaj rob?" – "Devetsto sestercija." ili "Kupio sam kruh." – "Koliko si platio?" – "Osam asa.")

Civilizacijski podaci

Novčana jedinica koja se najčešće spominje u rimskim tekstovima jest *sestertius -i m.* Novac sitniji od sestercija zvao se *as assis m.* As je bio bakren, a sestercij srebrn. Jedan sestercij vrijedio je 2½ asa, a bilježio se znakom HS. Znak za as bio je *a.* Novac od deset asa zvao se *denarius -ii m,* denar (u vezi s brojem *deni*).

Umjesto *decem milia sestertium* (*sestertium* je stegnuti *g pl* imenice *sestertius*) pisalo se i govorilo *decem sestertia*. Dakle, *sestertium -ii n* = 1000 *sestertii* (plural od *sestertius -ii m*).

Teško je dati podatke o vrijednosti rimskog novca. Ne možemo navesti protuvrijednost sestercija ili denara u kunama, već i zato što se u sedam stoljeća postojanja rimske države ta vrijednost više puta mijenjala. Također, rimsko se društvo koristilo novcem mnogo manje nego što to čini naše. Navodimo neke podatke za orijentaciju:

- za ulazak u stalež senatora bilo je nužno imati barem 1,000,000 sestercija (u gotovini ili zemljištu)
- za ulazak u stalež viteza (*eques*) bilo je nužno imati barem 400,000 sestercija (u gotovini ili zemljištu)
- obični vojnik u kasno doba republike (1. st. pne) primao je 900 sestercija godišnje
- nekvalificirani radnik mogao je zaraditi oko 1,000 sestercija godišnje

Nalazi novca u Pompejima, 79. n.e.

Bogatstvo stanovnika Pompeja procjenjuje se prema iznosima koje su nosili sa sobom pokušavajući se spasiti od kiše pepela. Ti iznosi vjerojatno odgovaraju svotama koje su prosječni rimski građani držali kod kuće kao gotovinu.

Iznosi kojima su raspolagali bogati kreću se od oko 3,000 do 10,000 sestercija.

Nalazi kod manje imućnih iznose prosječno oko 200 sestercija. Siromašni su imali sa sobom samo nekoliko bakrenih novčića (*asses*) za troškove hrane.

Jedan je stanovnik Pompeja zapisivao svoje dnevne izdatke; tako znamo da je za kruh (*panis*) dnevno trošio 8 asa, kruh za roba plaćao je 2 asa; kupovao je sir (*caseum*) po 1 as, vino po 3 ili 2 asa; govedinu (*bubella*) po 1 as, ulje (*oleum*) po 5 i 7 asa, poriluk (*porrus*) po 1 as...

Cijene robova

U doba pjesnika Horacija (kraj stare i početak nove ere) običnog se roba moglo kupiti za 2,000 sestercija, dok je inteligentan, u rimskoj porodici rođen rob (*verna*) vrijedio 8,000 sestercija. Nešto kasnije rimski poljoprivredni pisac Kolumela preporučuje da se ista cijena plati za kvalificiranog vinogradara.

Sestercija	Vrsta robe	Vrijeme
100,000 po glavi	11 robova, svaki je mogao recitirati djela pojedinog grčkog pjesnika	prije 65. n.e.
4,800	rob	prvo stoljeće n.e.
4,050	rob u Herkulaneju	63. n.e.
2,700	kuhar	prije 80. n.e.
1,200	robinja stara 25 godina	129 n.e.
900	rob u Herkulaneju	prije 80. n.e.
725 po glavi	dva dječaka u Pompejima	61. n.e.
640	djevojčica od 8 godina u Egiptu	77. n.e.

Izrazi trgovačkog prometa

constare (+ Ab) koštati, stajati

vendere (vendidi, venditum) prodati

venire (ven-eo, -ii) biti na prodaju

emere (emi, emptum) kupiti

pendere (pendidi) ~ pecuniam solvere (solvi solutum) platiti

locare iznajmiti

conducere unajmiti

carus skup

vilis jeftin

gratis (ab pl gratia -ae f) besplatno

Quanti est...? Quanti venditur...? Quanti venit...? Koliko košta...?

Quanti emisti? Koliko si platio?

magno (magno pretio) est puno košta – parvo est malo košta – nihilo est besplatno je

Primjeri dijaloga (zatražite prijevode s hrvatskog na latinski!)

- Da quaeso panem.	- Villam emi.	- Cras apud Marcum servus vendetur.
- Quanti?	- Quanti?	- Quanti?
- V assibus.	- Gratis mihi stetit.	- Nongentis sestertiis.
- Quanti constat caseus tuus?	- Audio te navem emisse.	A: Visne vendere istam servam?
- Solve assem.	Quanti?	B: Habe centum sestertiis.
- Assem pro caseo?	- Magno pretio.	A: Nimium est.
- Tres casei duo assibus.	- Quanti ergo?	B: Octoginta.
- Emam. (Solvam.)	- Decem sestertia.	C: Ne sis stultus! Non trecentis nimis cara est!

17. Stupnjevanje riječi

Predmet: latinski

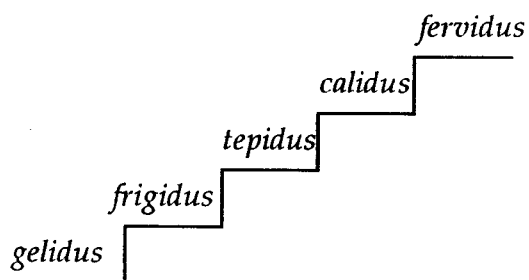
Sadržaj: izgradnja vokabulara.

Cjelina: riječi sličnog značenja.

Vrijeme: pet minuta

Opis izvedbe

Napišite na ploču oko pet riječi sličnog područja značenja, npr. u vezi s toplinom: *calidus*, *frigidus*, *fervidus*, *gelidus*, *tepidus* (ostali primjeri nalaze se u okviru). To mogu biti riječi koje su učenici već upoznali, ili one koje će vam trebati na satu, ili one koje učenicima mogu biti zanimljive. Nacrtajte stepenice. Zatim zamolite učenike da rasporede riječi po stepenicama, prema određenom kriteriju. Npr.

Kriterij možete zadati vi, ili učenici mogu sami objasniti koji su kriterij upotrijebili.

Prijedlozi riječi za stupnjevanje

<i>(životinje po veličini)</i>	<i>(muškarci po starosti)</i>	<i>(žene po starosti)</i>
formica	infans	infans
mus	puer	puella
canis	adulescens (18-30 g.)	virgo (18-30 g.)
leo	iuvenis (30-45 g.)	matrona (30-45 g.)
vacca	senex	anus
elephantus		
<i>(boje)</i>	<i>(točke u vremenu)</i>	<i>(duševna stanja)</i>
albus	numquam	amor
luteus	olim	gaudium
ruber	tum	quies
viridis	heri	cura
caeruleus	nunc	metus
niger	deinde	timor
	cras	terror (= panika)
	semper	

18. Metodička jedinica iz Vergilijeve Eneide VI. 124-148.¹

Predmet: latinski.

Sadržaj: rimska književnost.

Cjelina: Vergilije, *Eneida*.

Vrijeme: školski sat.

Preneseno iz: *Nastavni vjesnik* 11, Zagreb 1903, s. 628-639.

Obrada jedinice

Prof.: Danas ćemo nastaviti čitanje, gdje smo zadnji put prestali, a uzet ćemo, kako – da latinski kažemo – *Sibylla Aeneae praecipit, quae ante descensum ad inferos agenda sint*. To će reći hrvatski?

Đak: Sibila puti Eneju, što mu valja činiti prije silaska u podzemni svijet. *Prof.*: Najprije ćemo objasniti situaciju.

I. Priprava.

1. *Prof.*: Što je tendencija Vergilijeve Eneide? *Đak*: Tendencija je Vergilijeva 1. da proslavi Julijev rod, 2. da Rimljanima poda ono, što su Grci imali u Homeru. *Prof.*: Pa što čini pjesnik, da ovu drugu svrhu postigne? *Đak*: Povodi se u prvih 6 knjiga za Odisejom, a u drugih 6 knjiga za Ilijadom. *Prof.*: Što opisuje u prvoj polovini Eneide, a što u drugoj? *Đak*: U prvoj polovini opisuje Enejino lutanje, a u drugoj njegovu borbu. *Prof.*: Kažite što kraći sadržaj prvih 6 pjevanja. *Đak*: U I. pjevanju plovi Eneja od Sicilije u Italiju. (*Prof.*: Je li tu početak radnje? *Đak*: Nije, pjesnik je zahvatio umah *in medias res*. *Prof.*: Dobro, dalje! *Đak*.) Bura ga baci u Kartagu. U II. pjevanju pripovijeda se propast Troje. U III. pjevanju opisuje se lutanje Enejino od Troje u Traciju, na Del, na Kretu, na Strofade, na Epir, k Etni, uza Scilu i Haribdu, južno oko Sicilije do Drepana, odatle prema Italiji, otkuda ga oluja, kako je u I. pjevanju kazano, baci u Afriku. U IV. je pjevanju događaj s Didonom. U V. pjevanju odlazi Eneja na Siciliju, gdje priređuje igre na čast ocu, a odatle plovi u Kumu.

2. *Prof.*: Reći će nam drugi, što smo imali na početku VI. pjevanja. *Đak*: Kod Kume stoji visočina, na njoj je gaj, u gaju hram, a iz hrama vode otvori u spilju, gdje proriče Sibila. *Prof.*: Što pita Eneja Sibilu? Prevedite umah (bez čitanja) počevši od stiha 106. *Đak*: Jedno molim, jer se veli, da su ovdje vrata k podzemnomu kralju i mračna močvara (jezero), gdje je (na gornji svijet) prodro Aheront, neka mi se dopusti ići pred pogled i lice dragoga roditelja; pokaži put i otvori sveta vrata. Njega sam ja kroz plamen i kroz tisuću strijela, koje nas gonjahu, na ovim ramenima iznio i iz sredine neprijatelja izbavio. On je mene pratio na putu po svim morima i podnosio sa mnom sve grozote pučine i neba, nemoćan, preko sila i sudbine starosti. Dapače moleći davaše mi nalog, da tebe ponizno potražim i k tvomeu da dođem pragu. Smiluj se i sinu i ocu, o blaga (dobrostiva), – jer možeš sve, i nije ti uzalud Hekata povjerila nadzor nad averskim luzima – ako je mogao pozvati dušu ženinu Orfej, uzdajući se u tračku citaru i žice zvečne, ako je Poluks brata uzajamnom smrću otkupio, te ide i vraća se putem toliko puta. Što da velikoga Teseja, što da spominjem Alcida? I ja lozu vučem od najvišega Jupitera. *Prof.*: Što je kratak sadržaj toga prijevoda? *Đak*: Eneja 1. moli Sibilu, da mu pokaže put u podzemni svijet; 2. veli, da ga otac zove; 3. kaže, kad su drugi mogli tamo doći, da može i on.

[Kod ispitivanja sadržaja od I. 1. treba da učenik pokazuje na zemljovidu, kuda je Eneja lutao. Stoga je potrebna karta, na kojoj dolazi i Mala Azija i Italija, kaki *Imperium Romanum*. Zatim se pod I. 2. napiše na ploči kratak sadržaj prijevoda, kako je malo prije naveden, u tri točke].

¹ Upotrebio sam ova izdanja Vergilijeva:

1. Karl Kappes, *Vergils Aeneide*, Leipzig 1893.

2. Th. Ladewig und C. Schaper, *Vergils Gedichte*, Berlin 1891.

3. Albertus Forbiger, *C. Vergilii Maronis opera. Pars II.* Lipsiae 1873.

4. Dr. T. Maretić, *Pub. Virgila Marona Eneida* (Prijevod) Zagreb 1895.

5. Neke druge knjige u malenkostima.

Ova jedinica obrađena je s učenicima VII. razreda u kr. donjogradskoj gimnaziji zagrebačkoj pred članovima pedagogijskoga seminara dne 17. veljače 1902. Ovdje su tek neke malenkosti promijenjene.

II. Podavanje nove naučne građe (ili tumačenje lekcije).

1. Prvi odsjek st. 124-132.

- a) **Metričko čitanje.** Prof.: Čitajte! (Kad je učenik pročitao): Pogledajte u stihu 126. ono "dies pătēt." Kod II. konjugacije osnovno *e* je dugo, n. pr. monē; a ovdje vidimo, da je *e* u 3. licu sing. (patēt) kratko. U stihu 128. treba paziti na dvije elizije: *superasqu'evader'ad auras.* 131. *Dis geniti potuere. Tenent...* Kakva je tu cezura? Đak: cezura κατὰ τρίτον τροχαίον.
- b) **Gramatičko tumačenje.** Prof.: Prevedite sami, kako znate. (Pošto je đak preveo). Sada ćemo neka mjesta gramatički protumačiti i umah uz to ispravljati prijevod. 124. "*aras*" ste preveli singularom "žrtvenik" zašto? Đak: To je pjesnički plural mjesto singulara, kao "*tecta*" mjesto "*tectum*." Prof.: 125. *cum sic orsa loqui vates.* Što je "*orsa*"? Đak: od *ordior* 4., *orsus sum*, početi; to je eliptično mjesto "*orsa est*." Prof.: Po čemu znamo, da se mora nadopuniti "*est*"? Đak: Po tom, što ovdje imamo *cum inversum*, s kojim se slaže perfekt ili prezent historijski. Prof.: U istom stihu "*sate*" odakle dolazi? Đak: od *sero* 3., *sevi satum*. Ima i drugo *sero* 3., *serui, sertum*, nizati. Prof.: A koji glagol ima supin "*situm*"? Đak: *sino* 3., *sivi, situm*. Prof.: "*satus*" znači ovdje "sin, rođen." Koje riječi imaju još isto značenje? Đak: Kod pjesnika "*editus*", u prozi još participi "*natus, ortus, genitus*", koji stoje uz ablativ originis. Prof.: U 126. stoji "*Anchisiade*", što je to? Đak: To je grč. vokativ kao Ἀτρείδη Prof.: U istom stihu za ono "*Averno*" rekao sam vam zadnji put unaprijed, da je dativ umjesto "*in Avernum*." 127. "*Noctes atque dies*" u hrv. je dosta sing. "noć i dan". Što je u 130. stihu "*aethera*"? Đak: Grč. akuzativ.
- c) **Prijevod.** Prof.: Takovim moljaše riječima i žrtvenik držaše, kad ovako započe govoriti proročica: "Od krvi bogova rođeni Trojanče, Anhisov sine, lak je silazak u Avern. Noć i dan otvorena su vrata cmoga Dita, ali natrag upraviti korak i na gornji uzduh izaći, to je posao, to je muka. Malo njih, koje je naklonjeni Jupiter ljubio ili goruća krepost uzdigla k eteru, sinovi bogova mogoše (to). Svu sredinu zapremaju šume i Kocit tekuci crnim zavojem okružuje.
- d) **Stvarno tumačenje.** U stihu 124. stoji "*aras tenebat*." Kako je Tetida u Ilijadi molila Zeusa? Đak: Obuhvatila mu je koljena i primila ga ispod brade. Prof.: Tako i ovdje držaše Eneja žrtvenik, da dođe u dodir s božanstvom, kojemu se moli. Što je "*Avernus*" u st. 126.? Đak: *Lacus Avernus* jezero je blizu Kume: voda mu bijaše sumporita te vonjaše neugodno. Prof.: Preko njega nijesu mogle, jer je bilo kužno, letjeti ptice. Misli se, da je otuda prema grčkomu Ἄορνος (= besptičji) dobilo ime "*Avernus*." (Isp. naše Smrdeće Toplice u Zagorju). 127. *Atri Ditis.* Zašto je Dis *ater*? Đak: U podzemnom svijetu sve je tamno, crno. Prof.: Dis = Pluton, Dis = dives prema grč. πλοῦτος = blago, jer podzemni svijet (zemlja) krije u sebi blago: rude i sjemenje. 130. *evexit (scil. paucos) ad aethera virtus.* Što je *aether*? Đak: To je fini čisti zrak. Prof.: Ribe žive u vodi, ljudi u uzduhu, a bogovi u eteru. Pa što onda znači "*ad aethera*"? Đak: K bogovima na nebo. Prof.: Tko su u 131. *Dis geniti*, ljubimci božji, što su išli u podzemni svijet? To smo zadnji put imali. Đak: Orfej je išao po Euridiku (Prof.: Gdje veli Gundulić da je Orfej pjevao? Đak: Na rijeci Marici), Poluks po Kastora, Tesej s Piritojem po Proserpinu, Heraklo po Cerbera. Prof.: *Tenent media omnia silvae, (132.) Cocytosque sinu labens circumvenit atro.* Preveli smo: "Svu sredinu zapremaju šume i t.d." Stari pomišljahu podzemni svijet u slici škafa s kosim stijenama, koje su obrasle šumom, a duo okružuju - kako ćemo poslije čitati - rijeke Aheront, Stiks i Kocit. Cocytos = Κωκυτός je rijeka kukanja. Inače je Kocit pritok Aheronta, koji teče u Epiru.
- c) **Sadržaj.** Kažite nam još kratak sadržaj onoga, što smo pročitali. Đak: Sibila veli: Lako je, Anhisov sine, sići u podzemni svijet, ali je teško vratiti se na gornji svijet. To su mogli samo vrli junaci, sinovi bogova. Donji svijet okružuju šume i Kocit.

2. Drugi odsjek. 133-139.

- a) **Metričko čitanje.** Prof.: Neka dalje čita drugi! (Pošto je učenik pročitao): 135. Kakvo je ono *a* u *juvat*? Đak: Kratko, premda bismo prema jūvāre očekivali dugo. Prof.: Kakva je cezura u st. 136.? Đak: τομὴ ἐφθημιμερῆς, poslije "*prius*", s drugotnom cezuroom poslije "*quae*".
- b) **Gramatičko tumačenje.** Prof. (iza prevođenja učenikova): Sada ćemo istaknuti neke gramatičke stvari i ujedno još jedan put prevoditi. U st. 133. imamo "*amor menti*." "*Mens*" je obično sijelo razuma, ovdje je sjedište želja, srce, dakle: ako srce ima želju, ako je želja u srcu. 135. *Tartara, orum* ima i oblik: *Tartarus* grč. Τάρταρος, isp. τάρτασσω, lat. *terreo*; Tartar je dakle mjesto strašno, užasno. *Insano indulgere labori. Insanus*, nezdrav, bezuman, golem. *Indulgere labori*, podati se naporu,

prihvaćati se napora. Što znači u 136. *Accipe?* *Đak:* Primi, čuj. *Prof.:* O kojoj riječi zavise u 137. ablativi: *et foliis et lento vimine?* *Đak:* O "aureus"; to su abl. limitationis: grana zlatna i na lišću i na šibiki. *Prof.:* A da ovdje stoji "aureis et foliis et lento vimine"? *Đak:* Onda bi to bili ablativi qualitatis. *Prof.:* Kakav je ablativ u st. 139. *obscuris convallibus?* *Đak:* Ablativ loci, u tamnim dolinama.

c) **Prijevod.** *Prof.:* Pa ako ti je tolika želja u srcu, ako ti je tolika žudnja dva puta preploviti Stigijsko jezero, dva puta tamni vidjeti Tartar i ako ti godi prihvatiti se bezumnoga napora, čuj, što valja prije izvršiti. Krije se na sjenatom drvetu grana zlatna i lišćem i vitkom šibikom, posvećena podzemnoj Junoni. Nju sakriva cijeli lug i sjene zatvaraju u tamnim dolinama.

d) **Stvarno tumačenje.** *Prof.:* 134. *Bis Stygios innare lacus.* Što je Stiks? *Đak:* Rijeka u podzemnom svijetu. *Prof.:* Στύξ znači gnusoba. Tako se zove voda u Arkadiji, koja sred divlje pustoši pada među lomnim hridinama i strašnim provalijama.² Poradi strahote stavljahu je u podzemni svijet. Po čemu je ta rijeka znatna? *Đak:* Što se bogovi njom zaklinjahu. *Prof.:* Zašto se baš njom zaklinjahu? *Đak:* Stari držahu, da Stiks sve rastvara, te u svojoj zakletvi bogovi očitovahu, da su spremni podvrći se rastvoru smrti, ako krivo govore. *Prof.:* "Stygios lacus" zato, što se u podzemnom svijetu - kako misle - Stiks razlijeva u više rukava te tvori kao jezero. Što znači "bis", kako bi dva puta Eneja preplovio Stiks? *Đak:* Sada i poslije smrti. *Prof.:* Tko je 138. *Juno inferna?* *Đak:* Podzemna Junona jest Proserpina, koja je tako kraljica dolje, kao što je Junona gore.

e) **Sadržaj.** *Prof.:* Što je rečeno u onom, što smo nas dvojica preveli? *Đak:* Sibila veli Eneji: Ako imaš toliku volju dva puta ići u podzemni svijet, ako se hoćeš podvrći golemu trudu, a ti čuj uvjet. To je zlatna grana sakriva u sjenatoj dolini. *Prof.:* Kratko možemo reći: Put u Had skopčan je s golemim trudom.

3. Treći odsjek 140-148.

a) **Metričko čitanje.** *Prof.:* (kad je đak pročitao): Još jedan put pogledajmo stih 142. Tu vidimo da se čita Proserpina grč. Περσεφόνη. Prema tomu hrvatski glasi: Proserpina, a ne kao Agrippina.

b) **Gramatičko tumačenje.** *Prof.:* Stihove 140. i 141. prevest ćemo, kao da stoji: *Sed non datur telluris operta subire nis ei, qui ante decerpserit arbore aricomos fetus.* Što znači: *non – nisi?* *Đak:* Samo. *Prof.:* *Telluris operta* = mjesto sakrivo pod zemljom, dubinu zemlje. *Tellus, uris,* zemlja kao nebesko tijelo, *terra* kao tvar ili počelo (prema vodi, vatri i uzduhu), *humus* kao plodno zemljište, *solum* kao tlo, *fundus* kao gradilište. 145. Ono "rite" pripada k "manu".

c.) **Prijevod.** *Prof.:* Ali samo onomu dopušta se sići u dubinu zemlje, koji prije otkine s drveta zlatolistu mladicu. Nju je odredila krasna Proserpina, da se njoj donosi kao njezin dar. Kad se otkine prva, ne izostane druga zlatna, i sličnom kovinom prolista šiba. Visoko dakle traži očima i nađenu po obredu (dolično) otkini rukom; jer će sama rado i lako slijediti, ako te sudbina zove; drukčije je nikakvim silama ne ćeš moći svladati ni tvrdim željezom otrgnuti (odsjeći).

d) **Stvarno tumačenje.** *Prof.:* Spomenut ćemo samo u st. 142 *pulchra Proserpina.* Podzemna božanstva sva su nekako mrka. Proserpina ima ovdje atribut "krasna". Jesmo li gdje čitali o ljepoti Proserpininoj? *Đak:* Nijesmo. *Prof.:* Direktno nijesmo, ali iz onoga, što znamo o Proserpini, možemo zaključiti, da je morala biti lijepa. Gdje se najbolje iznosi ljepota Helene? *Đak:* U III. pjevanju Ilijade, kad trijezni starci vele, da nije zamjere Trojancima, što za tako krasnu ženu mnogo vremena trpe jade. *Prof.:* Tako možemo i po jednoj zgodi iz Proserpinina života suditi, da je ona bila lijepa. Kako je Proserpina došla u podzemni svijet? *Đak:* Pluton ju je ugrabio. *Prof.:* Bi li je ugrabio, da nije bila lijepa? *Đak:* Ne bi. Po tom sudimo, da je bila lijepa.

e) **Sadržaj.** *Prof.:* Što je rečeno u prevedenim stihovima? *Đak:* Proserpina je odredila, da njoj donese zlatnu granu na dar onaj, koji hoće da dođe u Had. Nju treba naći i otkinuti rukom. A može je otrgnuti samo onaj, kojemu sudbina dopušta, da živ dođe u donji svijet. *Prof.:* U kratko: Treba naći zlatnu granu za Proserpinu.

[Na ploči se bilježi : II. 1. Samo ljubimci bogova mogli su doći u podzemni svijet. Pod to se napiše: 2. Put u had skopčan je s velikim trudom, a pod ovo: 3. Treba naći zlatnu granu za Proserpinu. Zatim

² U *Pobratimu* god. I. br. 10. ima slika njezina.

treba na ploči nacrtati, koliko se dade, kako su stari pomišljali had kao posudu s nagnutim stijenama, ozgo pokrivenu korom zemljanom, a dolje s rijekama Aherantom, Stiksom i Kocitom³].

III. Poredba

1. *Prof.*: Što je govorio Eneja Sibili? *Đak*: (Čita s ploče pod I. 2.): Eneja I. moli Sibilu, da mu pokaže put u podzemni svijet; 2. veli, da ga otac zove; 3. kaže, kad su drugi mogli tamo doći, da može i on.

Prof.: A što odgovara Sibila? *Đak*: (Čita na ploči pod II.): 1. Samo ljubimci bogova mogli su doći u podzemni svijet; 2. Put u had skopčan je s velikim trudom i 3. Treba naći zlatnu granu za Proserpinu.

Prof.: Ako ono pitanje Enejino i ovaj odgovor Sibilin isporodimo, što vidimo? *Đak*: Sibila na ono, što je Eneja rekao u 3. točki (kad su drugi mogli tamo doći, da može i on) odgovara u 1. točki (samo ljubimci bogova mogli su doći u podzemni svijet.); na Enejinu 2. točku (da ga otac zove) odgovara Sibila također 2. točkom (put u had skopčan je s velikim trudom); napokon svojom 3. točkom (treba naći zlatnu granu za Proserpinu) odgovara Sibila Eneji na molbu 1. točke (da mu pokaže put u podzemni svijet). *Prof.*: Tako je u odgovoru Sibilinu okrenut red govora Enejina, to je inversija.

2. *Prof.*: Napose zahtijeva ovdje Sibila, da Eneja za Proserpinu nađe zlatnu granu. Zašto baš granu? Jesmo li gdje čitali, da su stari kada nosili grančice u rukama? *Đak*: Jesmo. Pribjegari (ἰκέται) nosili su u rukama maslinove grančice vunanim vrcama omotane. *Prof.*: Pa što se tom granom za Eneju hoće da kaže? *Đak*: Da i on dolazi u had kao pribjegar. *Prof.*: Zašto ima ta grana biti zlatna? Sjetite se, što sv. tri kralja Isusu nose na dar. *Đak*: Tamjan (kao Bogu), zlato (kao vladaru) i smimu (kao čovjeku). Po tom Proserpini kao kraljici Podzemnog svijeta pripada "zlatna" grana.

3. *Prof.*: Polazi li još tko na drugi svijet osim Eneje? *Đak*: Odisej u Odiseji, Dante s Vergilijem u epu "Divina Commedia". *Prof.*: U našoj narodnoj literaturi ima pjesma: Ognjena Marija u paklu.

Boga moli Ognjana Marija:

"Daj mi, Bože, od rajevah ključe.

Da od raja otvorimo vrata.

Da ja dođem proz raj u pakao.

Da ja viđu ostaralu majku,

Ne bih li joj dušu izbavila."

Boga moli, i umolila ga,

Od raja joj ključe poklonio.

I šnjom posla Petra apostola,

Te od raja otvoriše vrata,

I prodoše kroz raj u pakao i t d.

(Vuk Karadžić, *Srpske narodne pjesme* II, 4.). Sličnost je u zlatnoj grančici i u ključima od Raja.

[Na ploči se zabilježi: III. 1. Inversija: 3. točka (Enejina) prema 1. točki (Sibilinoj), 2. prema 2., 3. prema 1.; 2. zlatna grana; 3. Odisej, Dante, Ognjena Marija].

IV. Sustav.

Prof.: Sada da vidimo, s kojom se istinom iz života ovdje sastajemo i što treba da zapamtimo. 1. Ulaz u podzemni svijet opisuje se tu kao velik pothvat. Što se traži od onoga, koji hoće da se toga pothvati?

Đak: Traži se prvo: da bude ljubimac i sin bogova, i da ga sudbina zove. *Prof.*: Tako se u životu kod velikoga djela traži od čovjeka, da ima - mi ćemo reći "dar" t. j. dar Božji, Božju milost, sposobnost duševnu i tjelesnu potrebnu za izvođenje toga djela. Ta sposobnost zavisi o prirodi i o različitim prilikama, u koje čovjek dolazi, u kratko u onom, što se zove sreća u ljudskom životu. Što se još dalje zahtijeva za velik podhvat? *Đak*: Zahtijeva se veselje k djelu i podnošenje napora i muke. *Prof.*: Jest, potrebna je volja i radnja, mi ćemo to nazvati jednom riječju "mar". U radu treba da se kika puši, kako veli narodna riječ.

2. Što se ovdje u Eneje više ističe, dar ili mar? *Đak*: Više to, da ga mora zvati sudbina, bez toga ne može doći u podzemni svijet. *Prof.*: Ovdje vidimo jednu crtu, koja nam je već otprije poznata u značaju Enejinu. Kakav je Eneja u glavnom, što smo rekli? *Đak*: On je više *pius*, duševan, sve očekuje od bogova, a manje junačan, pothvatan. *Prof.*: Vergil je u Eneje više razvio prirodni dio karaktera nego

³ Prema mojemu članku: "Vergilijev podzemni svijet" – u Pobratimu god. II. br. 1-3. i prema tumačenju VI. pjevanja Vergilijeve Eneide u školi narisao je za kr. donjogradsku gimnaziju zagrebačku prošle škol. god. učenik VII. razreda Gjurić Ignjatije sliku "Orcus", kojom se predočuje, kako se od prilike dade pomišljati Vergilijev podzemni svijet.

stečeni, koji čovjek svojim radom i voljom prisvoji. Vlastit mar u životu obično više vrijedi nego prirodni dar. Čovjek, u kojega ima malo dara, ali mnogo mara, obično više koristi ljudskoj zajednici od čovjeka s malo mara, a s mnogo dara.

3. Za predodžbu o podzemnom svijetu što ćemo zapamtiti? *Đak:* Podzemni svijet možemo pomišljati kao čabar (škaf). Strane su mu obrasle šumom, a dno okružuju rijeke Aheront, Stiks i Kocit.

4. *Prof.:* Koje rečenice mislite da bi bilo vrijedno zapamtiti? *Đak:* *Hoc opus, hic labor est. Bis Stygios innare lacus. Si te fata vocant.*

[Na ploči se može napisati: IV. 1. dar i mar; 2. U Eneje ima više dara nego mara; 3. oblik hada; 4. neke rečenice.]

V. Primjena.

1. *Prof.:* Koje su glavne misli današnje lekcije? *Đak:* Za velika djela treba dara i mara. Što čovjek postigne marom, to je više njegova zasluga nego ono, što postigne darom.

2. *Prof.:* Kakvu potvrdu nalazimo ovdje za Vergilijevo karakteriziranje Eneje? *Đak:* Eneja je ponešto nesamostalan karakter.

3. *Prof.:* Za podzemni svijet možemo reći, da je nalik na mjesto Čabar u Gorskom kotaru, kotlini s obraslim bregovima, samo treba još k tomu misliti pokrov od zemlje.

4. Od svega, što smo danas uzeli, možda je najzanimljivija zlatna grančica. Pripovijedajte nam o njoj, što ste zapamtili latinski. *Đak:* *In corvalle est lucus, in quo reperitur in opaca arbore ramus aureus et foliis et lento vimine. Hunc ramum vult Proserpina, uxor Ditis, suum esse munus et postulat, ut quicumque descendat ad inferos, eum sibi dono ferat. Is rite manu decerpendus est. Quem fata vocant, is facile eum decerpit. Alii eum convellere ne ferro quidem continget.* *Prof.:* Kasnije ćemo čitati, kako je Eneja tu grančicu našao s pomoću golubica, kako se Haron poveselio, kad ju je opet nakon dugoga vremena ugledao.

Što mislite, kojom poslovicom latinskom možemo ukratko reći sadržaj onoga, što smo danas čitali? Nešto o "arduus". *Đak:* *Per ardua ad astra.*

Na ploču bi se moglo napisati: [V. 1. Vergilijevo karakteriziranje; 2. Čabar; 3. *Ramus aureus.*]

Dodatak:

Prof.: Za budući sat ovo ponovite i pročitajte dalje 30 stihova. Riječi i izrazi, koje biste teže razumjeli, jesu ovi: 150. *funere*. Što znači *funus*? *Đak:* Pogreb. *Prof.:* Jest, ali ovdje znači mrtvo tijelo, truplo. *Prof.:* *in limine pendes*, što je to? *Đak:* od *pendeo* 2., visjeti. *Prof.:* *in limine pendes* znači: zadržavaš se na pragu, obijaš prag. 152. *pecudes* su ovce. 154. *Invia vivis*. Otkuda dolazi *vivis*? *Đak:* Od *vivo* 3. *Prof.:* Otkuda još? *Đak:* Od *vivus*. *Prof.:* 156. *defixus lumina*. Ovdje je *defixus* reflektivno: oborivši. 159. *vestigia figit*. Što će to reći? *Đak:* Pričvršćuje stope. *Prof.:* Usporuje korak. 160. *multa vario sermone serebant*. Imate u rječniku: dogovarati se među sobom. 163. Što je ono: *Ut venere*? *Đak:* Mjesto *Ut venerunt*. *Prof.:* Što je *peremptum*? *Đak:* Od *perimo* 3., smaknuti. *Prof.:* 165. *ciere* znači ovdje: pozivati. 167. Poredajte: *Insignis lituo et hasta obibat (položaše) pugnas*. 170. *non inferiora* mjesto: *inferiorem* (gorega) *secutus*. 171. *Sed tum forte* (baš, upravo) *cava dum personat* (zaglušava) *aequora concha* (školjkom). 171. *exceptum*, dočekanoga, uhvaćenoga. 174. *inter saxa virum spumosa immerserat unda*, bješe utopio u pjenastom valu.

Pripomena.

Ako hoćemo da čitanje starih klasika s đacima udesimo prema metodičnim stupnjevima, valja nam pažnju osim općenitih pravila, koja vrijede za metodičku obuku kod svakoga predmeta, svratiti još i na neke osobitosti, koje dolaze samo kod prevođenja s drugoga jezika na nastavni. Zato mislim da ne će biti suvišno, ako ovdje svoju obradbu metodičke jedinice iz Vergilija malo pobliže objasnim.

1. U pripravi naveo sam poradi cjelokupnoga prijevoda najprije vrlo kratak sadržaj prvih 5 pjevanja Eneide, da se vidi, kako je Eneja dospio u Kumu; zatim je s nekoliko riječi kazano ono, što dolazi na početku VI. pjevanja, da se zna, gdje Eneja govori sa Sibilom: onda je učenik ponovio jedan dio zadnje lekcije prevodeći brzo, ne pročitavši prije latinski tekst. Ja imam običaj, da dadem svaki sat određen za čitanje klasika najprije brzo prevesti staru lekciju. Time postizem troje: 1. učenike prinukam – koliko se dade –, da kod prevođenja nove lekcije paze, prijevod bilježe ili ispravljaju, jer misle, da mogu to biti pitani kod repeticije. 2. Stvar se bolje nauči, kad se u školi (a poradi škole i kod kuće) više puta ponovi (jer *repetitio est mater studiorum*). 3. Tako se učenici najzgodnije pripreve za novu lekciju, jer tim

dozovu sebi u pamet ono, što se prije uzelo i na što će se nova naučna građa nadovezati. A ovdje sam kod metodičke jedinice specijalno repeticijom dobio još i predmet, s kojim sam na III. stupnju dao izvesti poredbu.

2. Podavanje nove naučne građe nailazi kod čitanja klasika na neke poteškoće. Tu je stvar malo zapletenija. Čitajući s đacima pjesnika latinskoga ili grčkoga imamo se osvrutati na ovo petero: a) metričko čitanje ili skandiranje, b) gramatičko tumačenje, c) stvarno tumačenje, d) prevođenje i e) navođenje sadržaja. Glavno je svakako kod toga, da đak što bolje razumije ono, što se u klasiku čita. A to se pokazuje baš kod prijevoda. Prevođenje dakle mora biti glavna i središnja točka kod toga čitanja. Kod prijevoda valja gledati na dvoje: prvo, da bude što doslovniji, jer inače se ne može shvatiti način mišljenja u tuđem jeziku, i drugo, da se ne udalji od duha hrvatskoga jezika, jer se drukčije pravo ne shvaća smisao klasika. (Čovjek mora misli, koje su u tuđem jeziku odjevene po stranoj modi, preodjenuti u odijelo skrojeno po domaćoj nošnji, na koju smo navikli, jer nam inače misli ostanu strane, ne razumijemo ih niti ih pamtimo). Ono, što je navedeno u ostale 4 točke, pomaže, da se složi što bolji prijevod. Metričko čitanje (donekle) i gramatičko tumačenje (posve) pripravlja doslovno prevođenje. [Na skandiranje treba (pošto se već jedanput nauči) paziti samo toliko, da se ispravno čita, malo kad se kvantitetom razjašnjuje smisao. I gramatika mora se kod čitanja reducirati na minimum]. Stvarno tumačenje pomaže shvatiti sadržaj. A sadržaj ima kod čitanja odgojnu vrijednost. Preko sadržaja dovodimo misli u klasicima izrečene u svezu s drugim našim mislima, što ih otprije imamo.

Prema ovdje izrečenom mišljenju o čitanju starih klasika i vođen težnjom, da u određeno vrijeme što više pročitam i rastumačim, udesio sam na drugom stupnju onaj red, koji tamo dolazi. Cijela je lekcija prema sadržaju razdijeljena u tri odsjeka. Svaki je odsjek obrađen s drugim đakom. Tako postupam i kod redovne obuke. Najprije dadem đaku skandirati. (Na neke metričke stvari upozorih sada samo poradi nazočnih kandidata, da bude obuka što mnogostranija). Zatim pustim učenika, da prevodi sam, kako znade. (Nije dobro đaka, dok prevodi, bez potrebe prekidati, jer mu se otimlje prilika, da pokaže, što zna, a neka se i uči prevoditi samostajno bez pomoći učiteljeve). Onda gramatički tumačim manje razumljiva mjesta i ujedno umah od rečenice do rečenice prevodim ponovno s učenikom, kako mislim da je bolje. (Ako se namah, kako je jedna rečenica gramatički protumačena, prevodi, dobiju đaci više vremena za ispravljanje i bilježenje prijevoda, nego kad se cijeli odsjek kursomo prevede). Kad ovako cijeli odsjek prevedemo, onda prijedem na realia ili stvarno tumačenje i tako pripravi razumijevanje sadržaja, koji se najkasnije navodi. Može se postupati i drugim redom. (Više puta treba još prije prevođenja po koje mjesto stvarno protumačiti, a kadikad je potrebno đaka, ako u svom prijevodu ne pogodi smisla, pitati prije, nego li se prijevod ponovi, kakav bi se sadržaj prema predašnjemu očekivao, da ne bude protivurječja). No mislim, da se kod našega reda najviše dobiva na vremenu. Isti se posao daje takovim postupkom u kraćem vremenu izvršiti nego drugim. U isto vrijeme može se više toga pročitati i svestrano proučiti.

3. Poredba se može izvesti s jezičnoga gledišta, i to među pojedinim riječima i čitavim rečenicama, zatim sa stvarnoga gledišta, i to među pojedinim predmetima i među čitavim sadržajima. Gubilo bi se mnogo vremena, kad bi se svako poređenje jedino na III. stupnju izvršilo, jer bi se tada koješta zališno moralo ponavljati. Stoga se sinonimika i frazeologija može uzeti već na II. stupnju umah kod gramatičkoga tumačenja (kao što smo mi učinili kod *sero* 3. sijati, i *sero* 3. nizati, *satus* i *situs*); tako se isto i pojedini predmeti mogu isporučiti već kod stvarnoga tumačenja (n. pr. ljepota Proserpine i Helene). Za III. stupanj ostaje poglavito poredba sadržaja. Po sadržaju možemo ono, što čitamo, isporučiti ili s grčkim ili s hrvatskim ili s kojim drugim štivom. Po tome dobiva ono, što se čita u starim klasicima, vrijednost i za sadašnjost.

4. U sistemu valja da ono, što se čita, dovedemo u sklad s mišljenjem današnjih znanosti (prirodopisa, geologije, geografije, povijesti, etike, estetike, religije i t. d.) Imali smo n. p. prirodni i stečeni karakter, dar i mar. Zatim se može dobiveni sadržaj istaknuti kao jedan dio cjeline, u kojem se kao na primjeru predočuje kakva glavna ideja piščeva, ili se nađeni sadržaj istakne kao neki dokaz ili kao kakav prilog, da se dokaže smjer ili vrijednost cijeloga djela (n. p. karakteriziranje Enejino). Napokon se na tom stupnju upozoruju učenici na one rečenice, koje poradi njihovih općenitih misli (jer su možda postale gotovo poslovice) treba podcrtati i zapamtiti (n. p. *hoc opus, hic labor est*).

5. Kod primjene valja nam gledati, da se učenici upute, kako će ono, što su naučili, upotrebiti jezično i po sadržaju. Treba da zapamte riječi i fraze, koje su u klasiku čitali, da im umah, kako ih poslije čuju, shvate misao i da ih umiju kod prevođenja na latinski upotrebiti. Stoga je najbolje, da kušaju ono, što su

čitali, na pamet pripovijedati što više prema originalu, jer tako će izraze bolje upamtiti. Dalje treba da đaci kušaju prisvojiti ideje, koje su im u sadržaju istaknute, da ih u životu kod zgrade mogu na posebne slučaje primjenjivati. Zato je dobro, da se učenici pitaju, neka kažu glavne misli u pročitanoj sadržaju, osobito one, koje su na IV. stupnju istaknute. Tim se doduše stvar ponavlja, ali baš zato i trajnije zapamti.

Još imam nešto reći o dodatku. Ovdje se upozoruju učenici na teža mjesta, kako se imaju tumačiti, a ujedno im se kazuje značenje nekih riječi, izraza u budućoj lekciji. Ovaj dodatak po pravu pripada kao priprema drugoj novoj lekciji, a ne onoj, koju smo taj sat obrađivali. No opet se tim dodatkom htjelo reći, da je i današnja lekcija bila na sličan način pripravljena. Tako ja učenike već kakvih 15 godina pripravljam za buduću sat, a znam za mnoge od kolega da tako rade.⁴ Pače gdje koje im mjesto posve prevedem sam ili s jednim od njih. To radim zato, jer sam uvjeren, da se učenik u ono kratko vrijeme, što može kod kuće upotrebiti na pripremu iz latinskoga i grčkoga jezika, s pomoću same školske knjige i rječnika ne može dovoljno pripraviti. Ta kako bi on sam, pa bilo i s rječnikom u ruci, mogao pogoditi smisao mnogih mjesta, koje su s teškom mukom stručnjaci (komentatori) shvatili? Nego što biva? I bolji učenik, kad vidi, da ne može razumjeti teksta, uzme, kao što je poznato, kakavgod tiskani ili od kojegagod druga često krivo prepisani prijevod, pa po njemu nauči prevoditi dosta puta posve drukčije, nego li se u školi zahtijeva. Tako ima dvije muke. Najprije uči krivo, a onda mora još jedanput učiti pravo. Ako učitelj unaprijed kaže učeniku ono, što on teško ili nikako drugdje ne nađe, onda on umah kod prvoga učenja zapamti, kako je dobro, pa ne treba onda u školi najprije staro iz pameti potiskivati novim, nego čujući po drugi put isto, staro samo ponavlja i tako lakše uči. Dalje pripravljajući se doma, pošto su mu već u školi kazana teža mjesta, dobije kod prijevoda umah dobar smisao, oćuti veselje, kad vidi, da mu posao nije uzalud, jer dolazi do povoljna rezultata. Za oštrenje razuma ima još uvijek kod prevođenja dosta prilike u tome, što mora nastojati, da razabere pravi razlog, zašto latinski ili grčki tekst treba upravo tako prevesti. A kad čovjek uzalud, kao što kažu, razbija glavu, da nešto shvati, što je njegovu razumu prema njegovoj spremi nedohvatno, onda se ne bistri, već prije tupi pamet, onda se život ogorčuje i volja k predmetu gubi.

Prema tome, što je dosad kazano, rade učenici u školi na svakoj lekciji po tri puta. Prvi put kažu im se teža mjesta (na koncu sata), drugi se put ta lekcija s njima svestrano obradi (veći dio sata), a treći put (na početku sata) brzo se bez čitanja ponovi. (Ali i svaki sat uzimlju se tri lekcije: prošla, sadašnja i buduća). Poslije, pošto se pročitaju zaokruženi odlomci, čitava pjevanja ili knjige, ponovi se još jedanput sve (ili bar znatnije partije, već prema tomu, kako se dospije). Ovakovim postupanjem, mislim, da se stvar đacima olakšava i po mogućnosti siguran uspjeh postiže, jer tu se upotrebljavaju u velikoj mjeri dva prokušana sredstva učenja: *razumijevanje* i *ponavljanje*. Taj put držim dobrim, no dopuštam, da mogu i drugi putovi biti dobri, možda i bolji, ali mi nijesu poznati. Nego kod prosuđivanja različitih metoda za čitanje klasika treba vazda imati na umu, da se tu ne radi samo o tome, kako bi se učenici što bolje naučili prevoditi iz jednoga jezika u drugi, već da se ima ići i za tim, kako bi se sadržajem što većma odgojno djelovalo na razum i srce, na um i volju učenika.

P. Jemeršić.

⁴Tim se najbolje rasterećuju učenici. Isp. M. Divkovića, "Ima li u gimnaziji preterećivanja?" *Nastavni Vjesnik* knj. X. str. 488.

Vergili Aeneidos VI. 124-148 (tekst)

- Talibus orabat dictis arasque tenebat,
125 cum sic orsa loqui uates: "sate sanguine diuum,
Tros Anchisiade, facilis descensus Auerno:
noctes atque dies patet atri ianua Ditis;
sed reuocare gradum superasque euadere ad auras,
hoc opus, hic labor est. pauci, quos aequus amauit
130 Iuppiter aut ardens euexit ad aethera uirtus,
dis geniti potuere. tenent media omnia siluae,
Cocytusque sinu labens circumuenit atro.
quod si tantus amor menti, si tanta cupidost
bis Stygios innare lacus, bis nigra uidere
135 Tartara, et insano iuuat indulgere labori,
accipe quae peragenda prius. latet arbore opaca
aureus et foliis et lento uimine ramus,
Iunoni infernae dictus sacer; hunc tegit omnis
lucus et obscuris claudunt conuallibus umbrae.
140 sed non ante datur telluris operta subire
auricomos quam qui decerpserit arbore fetus.
hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
instituit. primo auulso non deficit alter
aureus, et simili frondescit uirga metallo.
145 ergo alte uestiga oculis et rite repertum
carpe manu; namque ipse uolens facilisque sequetur,
si te fata uocant; aliter non uiribus ullis
uincere nec duro poteris conuellere ferro.

19. Životinje

Predmet: latinski jezik / vježba riječi i deklinacija

Cjelina: 1.-3. Deklinacija

Vrijeme: 15-45 minuta

Cilj: vježba deklinacija i proširivanje vokabulara

Izvedba: Na ploču napisati nazive životinja na hrvatskom jeziku (najbolje je napisati toliko životinja koliko ima učenika u razredu) i kraj svake životinje napisati kojoj deklinaciji pripada odgovarajući naziv u latinskom. Podijeliti učenicima papiriće s nazivima životinja na latinskom jeziku u rječničkom obliku. Zadatak učenika je da otkriju koju su životinju dobili na papiriću (izbor im je sužen ako prepoznaju deklinaciju), te da zatim svojim prijateljima pantomimom prikažu o kojoj životinji je riječ. Učenici redom izlaze pred razred i pokazuju životinje (u svakom krugu smiju pokazivati samo jednom), a igra je gotova kad i zadnji učenik pogodi životinju s papirića. Profesor uz pogođene životinje upisuje na ploči kraj hrvatskih naziva i latinske nazive.

POPIS ŽIVOTINJA:

gallina, -ae, f.	capella, -ae, f.	vacca, -ae, f.
lupa, -ae, f.	rana, -ae, f.	taurus, -i, m.
cervus, -i, m.	equus, -i, m.	asinus, -i, m.
simius, -ii, m.	elephantus, -i, m.	bos, bovis, m.
anser, -eris, f.	ovis, -is, f.	testudo, -inis, f.
sus, suis, f.	leo, -onis, m.	vulpes, -is, f.
felis, -is, f.	mus, muris, m.	canis, -is, m.
apis, -is, f.	piscis, -is, m..	lepus, -oris, m.

I deklinacija:

kokoš, koza, krava, vučica, žaba

II deklinacija:

bik, jelen, konj, magarac, majmun, slon

III deklinacija:

Konsonantska osnova - govedo*, guska, kornjača, svinja, lav, miš*, zec

I-osnova - ovca, lisica, mačka, pas*, pčela, riba

NAPOMENA: Upozoriti učenike na iznimke u 3. deklinaciji (imenice označene *). Ova se igra može primijeniti na sve riječi koje pripadaju istom semantičkom polju.

20. Prijevod i original

Predmet: latinski jezik / razumijevanje pročitano g teksta

Cjelina: Vergilije, Eneida, II, 1-28

Vrijeme: 45 minuta

Cilj: razumijevanje pročitano g teksta; upoznavanje s prijevodima klasičnih tekstova na hrvatski jezik
Izvedba: Podijeliti učenicima prijevod dijela teksta koji postoji u udžbeniku (to može biti ponavljanje već obrađeno g teksta ili novi tekst kao nastavak gradiva obrađeno g na prethodnom satu). Zatim učenicima treba dati određeno vrijeme da tekst pročitalju u originalu i u prijevodu (čitati mogu, ili svatko pojedinačno za sebe, ili jedan učenik naglas). Pošto je tekst pročitan, treba komentirati mjesta koja su u prijevodu nejasna (potaknuti učenike da oni jedan drugome objasne nejasnoće, a profesor komentira jedino ako nitko ne razumije određeni dio teksta). Učenici u parovima ili svatko za sebe ispisuju ključne riječi ili sintagme na latinskom jeziku i međusobno ih uspoređuju, te daju naslov dijelu teksta koji su čitali. Naposljetku, zadatak im je prepričati u nekoliko rečenica sadržaj teksta.

NAPOMENA: Ova se vježba može primijeniti bilo na kojeg klasičnog autora i bilo na koji tekst, odnosno dio teksta.

PRIMJER:

- Na to umuknu svi i pozorno uprave lica,
A s počivala otac Eneja visokog počne:
»Golemu, kraljice, bol ponovit mi u srcu veliš,
Kako su Trojansku moć i kraljevstvo Trojansko tužno
5 Razbili Danajci, kakve l' grozote vidjeh, u kojih
Bijah upleten dobráno. Kazivajuć to ti ko ne bi
Zaplako, makar bio Uliksa tvrdoga vojnik,
Dolopac il' Mirmidónac? S nebesa vlažna već hiti
Noć, te zapadajuć zvijezde na počinak zovu.
10 Ali kad hoćeš tolikô obaznati nevolje naše
I čuti posljednje muke, pretrpjela što ih je Troja,
Počecu, premda se duša pri spomenu zgraža i strepi
Od jada tog. — Umorio rat i odbijala sudba
Vođe je Danajske, mnoga uminula u tom su ljeta,
15 Kad li sa Paladinom vještinom božanstvenom konja
Načine poput brda, od jela mu istešu rebra;
Zavjetni bozima dar za povratak, — razglase lažuć.
Onda junake po izbor izdrebaju pa ih u zatvor
Kradom zatvore tamni i golemu onu šupljinu
20 Utrobe oružanim vojnicima napune dupkom.
Na poglédu je Tened, glasovito ostrvo, blagom
Bogato negda, dok Prijam još kraljevstvo imaše svoje,
Sad je tek zaton i pristan za brodove pouzdan slabo;
Ovamo otplove oni i skrivju na žalu se pustom.
25 Odoše — mišljasmu mi — u Mikenu, vjetar ih nosi.
Napokon Teukrija sva se oslobodi žalosti duge.
Vrata se otvore, godi izilaziti tabor Dorski
I žal ostavljeni preglédati i mjesta pusta.

Preveo: Tomo Maretić

1. Pročitaj usporedno latinski tekst i prijevod.
2. Označi mjesta u prijevodu koja ti nisu jasna (ako postoje).
3. Ispiši ključne riječi ili sintagme (na latinskom) vezane uz ove stihove.
4. Daj naslov ovim stihovima (na latinskom i na hrvatskom).
5. Prepričaj u jednoj ili dvije rečenice ove stihove.

21. Rimska kuća

Predmet: latinski jezik / gramatika i civilizacija

Cjelina: ponavljanje gramatike; dijelovi rimske kuće

Vrijeme: 45 minuta

Cilj: ponavljanje gramatike (oblici konjunktiva i njihova sintaktička uloga u nezavisnim rečenicama), te usvajanje civilizacijskih pojmova vezanih uz rimsku kuću

Izvedba:

a) Učenici se, da bi došli do cilja igre, kreću rimskom vilom, te ih u svakoj prostoriji dočekuju pitanja vezana za gramatičko gradivo. Najprije na zidnom crtežu vile (može se upotrijebiti već postojeći iz višeizvornog sklopa), učenici upoznaju dijelove vile koji su ujedno i njihove "stanice".

1. *Via* - ulica

2. *Vestibulum* - hodnik

3. *Atrium* - atrij - središnji dio kuće; na krovu je imao otvor (*compluvium*), poduprt stupovima, kroz koji je u kuću ulazila svjetlost

4. *Cubicula* - spavaonice - smještene oko atrija

5. *Tablinum* - blagovaonica - nasuprot hodniku

6. *Peristylum* - peristol - prostrani vrt, mjesto odmora i razonode; cijeli vrt je okruživao natkriti trijem na stupovima

7. *Oecus* - sjenica - natkrivena prostorija koja je za ljetnih vrućina služila kao blagovaonica ili odmoriste za razgovor ili čitanje

Cilj igre je sakupiti što više bodova i kretanjem kroz vilu doći do sjenice. Na svakoj "stanici" grupa koja je najlošija ostaje u toj prostoriji do sljedećeg kruga.

b) Učenici se nalaze ispred kuće. Da bi ušli u nju, moraju u određenom vremenu ispisati što više riječi (po mogućnosti glagola koji donose dva boda) koje počinju određenim slovom abecede.

c) Nakon toga ulaze u hodnik (*vestibulum*) gdje dobivaju novi zadatak. Svaka grupa mora od određenog glagola napisati dvije zadane paradigme (kombinacija konjunktiva koji se tvori od prezentske osnove i konjunktiva koji se tvori od perfektne osnove; npr. od glagola *dico*, 3. *dixi*, *dictum* - konjunktiv imperfekta pasivnog i konjunktiv perfekta aktivnog). Za svaku paradigmu moguće je dobiti po 6 bodova. Iz hodnika se prelazi u središnji dio kuće - atrij. Svaka grupa dobiva pomiješana slova (slova također postoje u višeizvornom sklopu) od kojih mora sastaviti određeni glagolski oblik, te ga prepoznati.

1. grupa - *idmsuca* - *dicamus* - 1. l. pl. konj. prez. akt.

2. grupa - *rimespsciss* - *scripsissem* - 1. l. sg. konj. plpf. akt.

3. grupa - *bhnrtraeeu* - *haberentur* - 3. l. pl. konj. impf. pas.

4. grupa - *etsiedirv* - *videretis* - 2. l. pl. konj. impf. akt.

5. grupa - *sirmavae* - *amaveris* - 2. l. sg. konj. pf. akt.

Za potpuno točan oblik dobiva se 4 boda, a za njegovo prepoznavanje 3 boda. Iz atrija se prelazi u spavaonice. Učenici, po principu "tko će prije", nadopunjavaju zadane glagolske oblike nastavcima. Na karticama je zadana zamjenica (subjekt) da bi učenik prepoznao lice, te konjunktiv određenog vremena i stanja.

1. kartica - *Ego ag...* (konjunktiv imperfekta pasivnog)

2. kartica - *Vos eg.....* (konj. plpf. akt.)

3. kartica - *Is eg....* (konj. pf. akt.)

4. kartica - *Tu ag....* (konj. prez. pas.)

5. kartica - Nos ag..... (konj. impf. akt.)

Za svaki potpuno točan oblik se dobiva po tri boda.

d) Iz spavaonica se prelazi u blagovaonicu - *tablinum*. Učenici na jednostavnim primjerima prepoznaju o kojoj se sintaktičkoj vrsti konjunktiva radi.

- a) Amemus patriam et colamus parentes!
- b) Ne credatis mendaci homini!
- c) Quis crederet istud?

Za prepoznati konjunktiv dobiva se dva boda.

Iz blagovaonice prelazi se u peristil. Ovdje je zadatak učenika prevesti prvu rečenicu sa prethodne "stanice" na hrvatski jezik. Za točan prijevod moguće je dobiti 5 bodova.

Grupa koja je uspješno prelazila sve "stanice" sada prelazi u sjenicu i tako dolazi do cilja. U slučaju da je više grupa došlo do cilja, o poretku odlučuje broj bodova.

NAPOMENA: Neka profesor ne zaboravi nagradu (npr. čokoladu) za najuspješniju grupu.

22. Latinski, grčki, hrvatski

Predmet: latinski / grčki jezik / opća kultura

Cjelina: povezivanje latinskog/grčkog s hrvatskim jezikom

Vrijeme: ovisno o broju zadataka (od 5 minuta naviše)

Cilj: razvijati kod učenika sposobnost prepoznavanja grčkih i latinskih korijena u hrvatskim riječima, upoznati učenika s rječnicima koji postoje kod nas i razvijati kod njega sposobnost za što brže i točnije snalaženje u rječnicima

Izvedba: (primjeri zadataka)

1. Napiši 5 riječi u hrvatskom koje potječu iz latinskog ili grčkog jezika:

2. Napiši za sljedeće riječi sinonime u hrvatskom (učenicima nižih uzrasta potrebno je objasniti pojam sinonim):

- a) kolektivan;
- b) potencijalan;
- c) memorija;
- d) afirmativan;
- e) kvantiteta

3. Za sljedeće izraze napiši što znače i od kojih latinskih riječi vuku korijen:

- a) agrikultura; b) akvedukt; c) manufaktura

4. Koje od sljedećih riječi ne potječu iz latinskog ili grčkog jezika:

- a) ekvator;
- b) admiral;
- c) akceleracija;
- d) genijalnost;
- e) poster;
- f) pošta;
- g) embargo

NAPOMENA: Ovaj se zadatak može povezati i s vježbom snalaženja u rječnicima. Riječi se mogu provjeravati i tražiti u Klaićevom "Rječniku stranih riječi", te u latinskim i grčkim rječnicima.

23. Mitološka abeceda

Predmet: grčki / latinski jezik / opća kultura

Cjelina: grčka i rimska mitologija

Vrijeme: oko dvadeset minuta

Cilj: proširivanje i utvrđivanje znanja učenika iz rimske i grčke mitologije, te poticanje učenika na samostalno razmišljanje i stvaranje zadataka, a ne pukog usvajanje gotovih modela

Izvedba

Učenici na listu papira napišu slova abecede jedno ispod drugoga. Zatim se učenicima za svako slovo čita opis određenog lika iz grčke, odnosno rimske mitologije čije je prvo slovo imena baš to slovo abecede. Učenici odmah zapisuju odgovore. Jedna od mogućnosti izgleda ovako:

A (gamemnon) - mikenski kralj; vrhovni zapovjednik vojski u trojanskom ratu; Menelajev brat

B (akho) - drugo ime boga vina Dioniza

C (erera) - rimska božica ratarstva

D (edal) - grčki kipar, slikar, arhitekt i izumitelj krila

E (dip) - sin tebanskog kralja i sam kralj u Tebi; ubojica vlastita oca i muž vlastite majke

F(edra) - kći Minosa, kretskog kralja; Tezejeva žena; zaljubila se u Hipolita, Tezejeva sina iz prvog braka

G (orgone) - zajednički naziv za tri nakaze: ptice s metalnim krilima, naboranim licem, spljoštenim nosom, životinjskim ušima, dugim očnjacima, metalnim šakama, a iz glave im umjesto kose vire zmije otrovnice

H (ektor) - najstariji Prijamov sin; vrhovni zapovjednik trojanske vojske, Andromahin muž

I (figenija) - kći Agamemnona i Klitemnestre; Orestova sestra; trebala biti žrtvovana za dobrobit domovine, ali je Artemida spašava

J (azon) - vođa Argonauta; uzrok Medejevine sreće i nesreće

K (irka) - kći Helija; čarobnica; Odisejeve prijatelje pretvorila u svinje

L (eda) - žena spartanskog kralja Tindareja; majka Kastora i Poluksa; da bi je zaveo, Zeus se pretvorio u labuda

M (ida) - frigijski kralj; strašno je volio zlato, ali mu to nije donijelo sreću

N (arcis) - lijep mladić kojeg su smatrali uobraženim; zaljubio se u sebe samog

O (rfej) - najveći pjevač i glazbenik; poznat po tužnoj ljubavnoj priči s Euridikom

P (aris) - sin Prijama i Hekabe; uzročnik trojanskog rata

R (omul) - mitski osnivač Rima

S (finga) - neman s ženskom glavom, lavljim tijelom i ptičjim krilima; poznata po zagonetki

T (ezej) - ubio Minotaura uz Arijadninu pomoć

U (ran) - bog neba; vladar nakon Kaosa

V (esta) - rimska božica ognjišta i vatre

Z (eus) - sin Krona i Reje; odgojila ga koza Amalteja

NAPOMENA: Jedna od varijanti ovog zadatka je i ta da učenici sami smisle opise za likove iz mitologije, pa zadaju jedni drugima.

24. Govor

Predmet: latinski jezik / književno-teorijski pojmovi

Cjelina: Ciceron: Osnovni pojmovi retorike (dijelovi govora)

Vrijeme: 45 minuta ili zadatak za domaću zadaću

Cilj: Upoznati učenika sa strogim pravilima antičke retorike, naučiti ga osnovnim dijelovima govora (njihovim nazivima na latinskom/grčkom jeziku i njihovoj namjeni), te ga potaknuti da samostalno to znanje upotrijebi.

Izvedba

Učenici imaju zadatak napisati na zadanu temu (npr. Latinski i grčki su korisni jezici) govor po pravilima antičke retorike. Govor mora imati osnovne dijelove (*exordium*, *narratio*, *argumentatio /probatio ili confutatio/* i *peroratio*). Profesor prije početka može učenicima objasniti u kratkim crtama što bi pojedini dio govora trebao sadržavati.

25. Brzo čitanje

Predmet: grčki jezik / vježba čitanja

Cjelina: ponavljanje usvojenih pravila čitanja

Vrijeme: 1 minuta za svakog učenika

Cilj: uvježbavanje brzog i točnog čitanja grčkog alfabeta

Izvedba

Sastaviti dvije liste sa po 30 grčkih riječi. Dati listu učeniku koji mora u zadanom vremenu (minimalno 60 sekundi) pročitati što više riječi. Naravno, riječi moraju biti u potpunosti točno pročitane (izgovor i naglasak). Može se zapisivati uspjeh učenika, te uspjehe međusobno usporediti, a isto tako ta se vježba može ponavljati svakih nekoliko sati, pa se mogu uspoređivati rezultati i napredak svakog pojedinog učenika.

Priložene su dvije različite liste za vježbu čitanja.

VJEŽBA ČITANJA A	VJEŽBA ČITANJA B
1. ἐπεμβαίνω	1. ἐκχώ
2. πρόξ	2. πάντολμος
3. πεντήρης	3. δημοβόρος
4. καινίζω	4. ὑπνομαχέω
5. βουλευτής	5. θεογεννής
6. ἄνοσος	6. χειρουργήμα
7. δευτέρως	7. ὄρος
8. λαγγάνω	8. σπαδίζω
9. πολέμαρχος	9. ἔπαυλος
10. σῆψις	10. ναῦσθλον
11. τομεύς	11. ζεύγνυμι
12. ψιθύρισμα	12. πεντηκοντήρ
13. ξανθοκόμης	13. ῥαφεύς
14. νωχελίη	14. καλλιπάρθενος
15. λιμνουργός	15. ἐχθοδοπέω
16. χερύδριον	16. δολιχεγγής
17. ὠφέλημα	17. πρυμνήσια
18. ἱεράομαι	18. λάψομαι
19. ἀρπεδόνη	19. οινόφλυξ
20. κοινῆ	20. μοναρχικός
21. ὀρθόκραιρος	21. νήνεμος
22. ἥσυχάζω	22. ξιφουλκία
23. μετοπωρινός	23. ἐλαιοφυτεία
24. ἐξόρμησις	24. γενεαλογία
25. οἰνοχοέω	25. μελάμπεπλος
26. θαῦμα	26. πτωχοποιός
27. δοκιμάζω	27. συγχορηγέω
28. κτεάτειρα	28. τελετή
29. ξυμβόλαιος	29. ὑπερήμισυς
30. τεναγώδης	30. φεῦξις

26. Odisejeva kuća

Predmet: grčki jezik/ gramatika i civilizacija

Cjelina: prezent i imperativ glagola, 1. i 2. deklinacija; dijelovi kuće (nazivi na grčkom jeziku); Odisej i Penelopa

Vrijeme: 45 minuta

Cilj: upoznati učenike s određenim civilizacijskim kontekstom i uvježbati određeni dio morfološkog gradiva

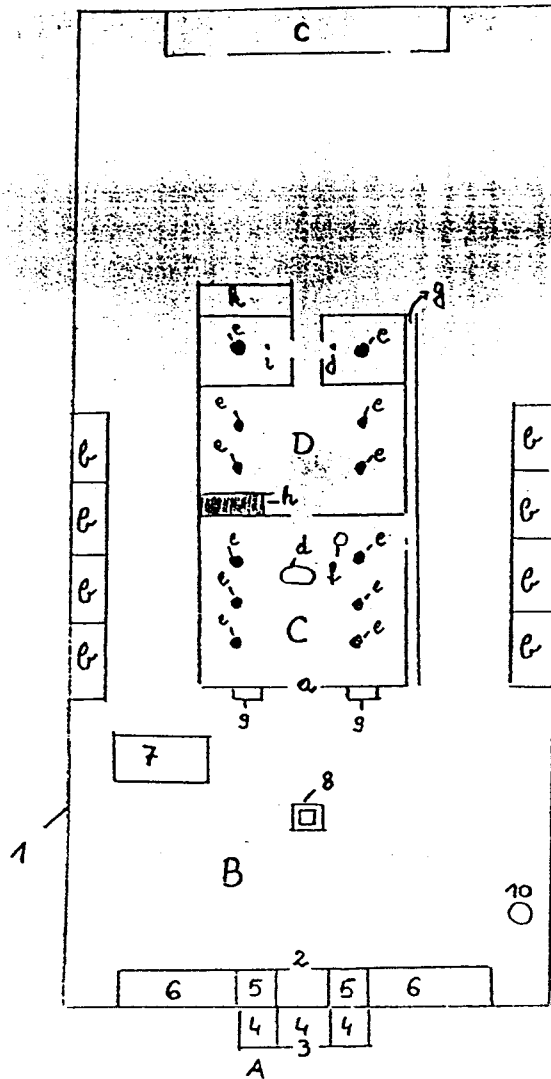
Izvedba: Pomoću tlocrta kuće (vidi prilog) učenici će upoznati nazive dijelova kuće i namjenu svake prostorije u kući. Budući da je to Odisejeva kuća, učenike treba navesti da se podsjetite što znaju o Odiseju (postoji i video-kaseta s crtanim filmom o Odiseju) i o njegovim lutanjima. Profesor može također učenike upoznati s pričom o Odisejevom krevetu čitajući im u prijevodu dijelove Odiseje (ψ, 153-246). Nakon toga učenici dobivaju tekst (vidi prilog) u koji sami moraju umetnuti riječi u pravom obliku. Moguće je pri tome rečenice prebacivati iz singulara u plural i obrnuto, te iz aktiva u pasiv.

Tekst:

Ὁ τοῦ Ὀδυσσέως οἶκος

/Βλέπω – 1.1.pl./ τὸν /καλὸς οἶκος/. Ὡ /μαθητής/, /βλέπω/ τὸν /καλὸς οἶκος/. Περὶ τοῦ / οἶκος/ τὸ ἔρκος /εἰμί/. Εἶτα ὁ οὐδὸς καὶ αἱ /θύρα/ τῆς /αὐλή/ /εἰμί/. Οἱ /ξένος/ /καθεύδω/ ἐν τοῖς /θάλαμος/. Οἱ /ξένος/ τὰ /δῶρον/ τῆ /Πηνελόπη/ /φέρω/. Ὡ /Πηνελόπη/, /ἀναβαίνω/ τὸν /θάλαμος/. Οἱ /σποδαῖος δούλος/ /ποιέω/ τὰ /χαλεπὸν ἔργον/. Ὡ δούλοι, /δουλόω/ ἐν τῷ /δόμος/.

ODISEJEVA KUĆA - Ο του Όδυσσέως οίκος

A - πρόδομος
 B - αὐλή
 C - μέγαρον
 D - ὑπερῶον

1 - ἔρκος
 2 - οὐδὸς αὐλῆος
 3 - αὐλείαι θύραι
 4 - αἴθουσα
 5 - θάλαμοι
 6 - staje
 7 - Telemahova spavaonica
 8 - Ζεὺς ἔρκεϊος
 9 - ζεστοὶ λίθοι
 10 - θόλος

a - πρόθυρον
 b - spavaonice za služavke
 c - staje
 d - ἐσχάρη
 e - κίονες
 f - κρατήρ
 g - λαύρη
 h - κλίμαξ
 i - θάλαμος ὄπλων
 j - θησαυρός
 k - θάλαμος Όδυσσέως

Preuzeto iz: Marn Franjo, *Prijegled grčke i rimske literature s izvadkom iz starina*, Zagreb 1891.

27. Rekonstruiranje Teognida

Predmet: grčki jezik / snalaženje i razumijevanje teksta

Cjelina: Teognid i njegovo stvaralaštvo

Vrijeme: 20-45 minuta

Cilj: upoznavanje učenika s postojećim prijevodima, snalaženje na originalnom tekstu bez rječnika, razumijevanje teksta

Izvedba: Podijeliti učenicima listove papira s prijevodom Teognidovih stihova ali pomiješanih. Njihov je zadatak da uz pomoć originalnih stihova (iz udžbenika) "rekonstruiraju", odnosno, pravilno slože stihove u prijevodu.

1. Budi razuman

Tebi ću odana srca ja svjetovat ono, što i sam,
Zgrtati nagradu, čast, zgrtati bogatstvo, sjaj!
Razuman budi i djelima ružnim i krivičnim nemoj
Kirno, ko dijete još, od drugih dobrih čuh:

2. Pečat vjerodostojnosti

Ali građanstvu još svemu se ne sviđam ja.
'Vako reći će svak: "To je Teognisa riječ,
Kirno, mudre misli nek moje zapečati pečat,
Kišom kišio on, ili i ne pala kap.
Tajom okraši tad nikada neće me moć
Onog iz Megare". Svud mi se svijetom već pronosi ime,
Niti će nagore tko izmijenit rečenicu dobru.
Nije, dragi, ni čudo. Ta ni Zeus se ne sviđa svima,

3. U ovoj je vježbi pomiješano osam dvostihova iz udžbenika:

Takav je postupak lud, opakih ljudi je svjet
Blaga, Kirno, i rđi nad rđama dijeli božanstvo
Nijedan čovjek ti sam ne može svemu biti vješt
Mnogo se prijatelja, drugova uz čašu jati
Ali kreposti dijel dopadne malo ti kog
Ne grad' se riječima nikad, moj Kirno! Nitko na svijetu
Sveti im, Kirno moj, zakon je na brizi vijek
Imaš li dobra druga, ne pusti ga, tražeći drugog
Ne zna, što će mu noć, što li će donijeti dan
Niti želim blaga nit molim, već da je meni
Ali u ozbiljan čas manje već nađe se njih
Živjeti o malo čem, nemati nikakva zla
Malo ti, Kirno moj, pošte zaslužuje taj
U svakom poslu je jedan sved lošiji, vrsniji drugi
Ako tko oca i mater, kad ostare, prezire, grdi
Od majke, oca na svijetu već dobra većega nema

Preveo: Koloman Rac

28. Što Asteriks kaže?

Predmet: latinski jezik / gramatika

Cjelina: ponavljanje gramatičkog gradiva; uvježbavanje strukture rečenice u latinskom jeziku

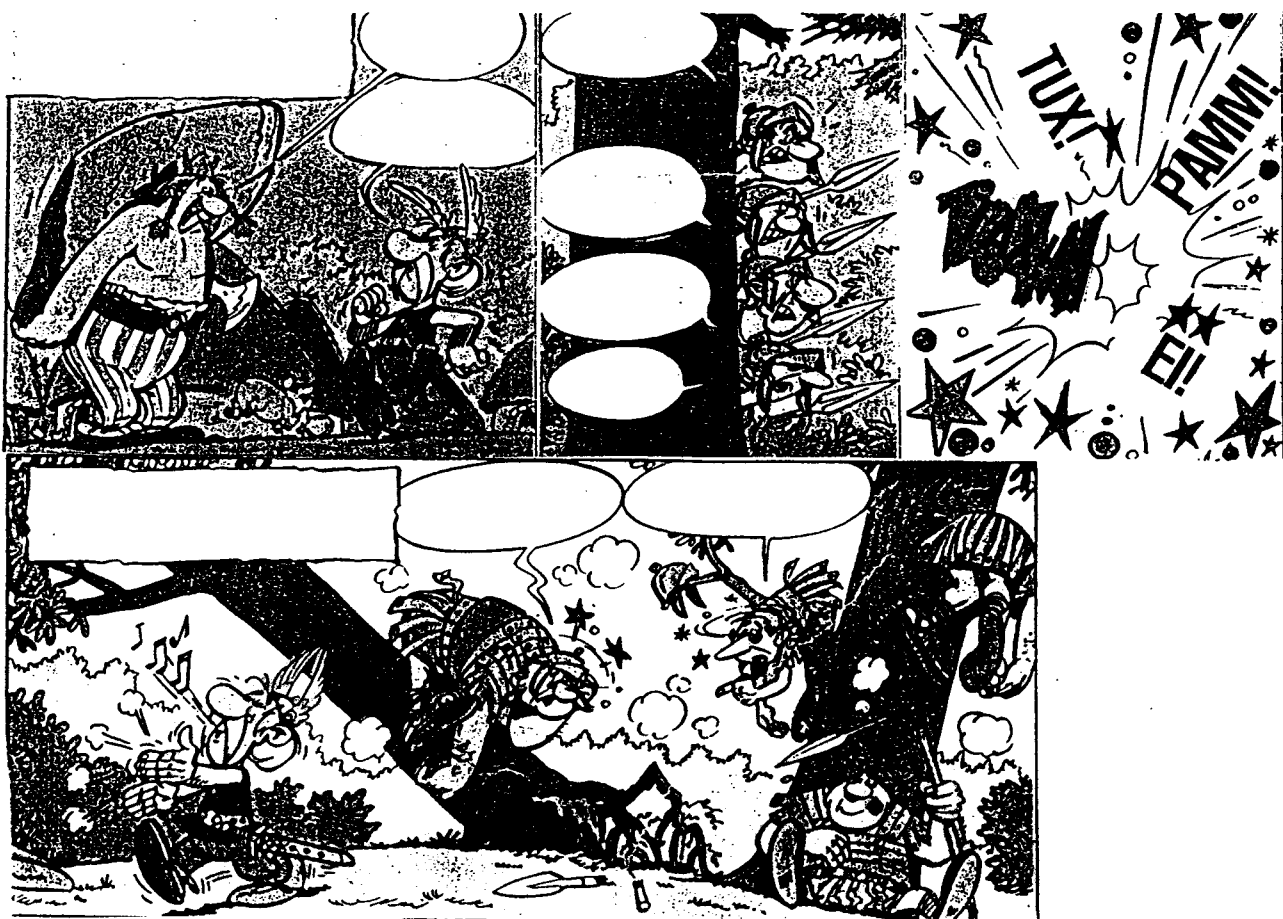
Vrijeme: proizvoljno (koliko profesor odredi), moguć zadatak za domaću zadaću

Cilj: uvježbavanje strukture latinske rečenice, proširivanje vokabulara, ponavljanje usvojenog morfološkog gradiva

Izvedba: Učenicima se podijele dijelovi stripa "Asterix", ali bez teksta. Zadatak je učenika u prazne oblačiće stripa upisati tekst na latinskom jeziku koji opisuje zadanu situaciju.

NAPOMENA: Moguće je, također, ispisati ispod stripa tekst koji učenici zatim moraju ispravno upisati u oblačiće.

Primjer:

eo loco Asterigem, summum virum nostrum, cognoscimus ad venationem, qua exercitatione maxime delectatur, proficiscentem.

redibo ad cenam, Obelix...

ipso facto!

vobis haec dicimus: Romani, quo se vertant, nesciunt!

tune brevi revenies, Asterix?

eccum!

capiemus eum!

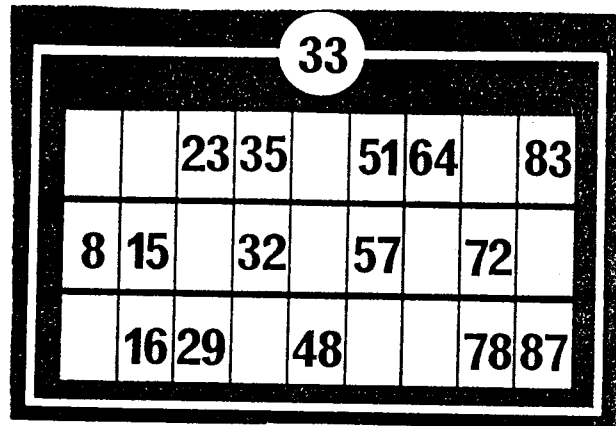
vae victis!

quid dixit?

sic!

5. Numeralia (Brojevi)

Napiši na latinskom što više brojeva s kartice:

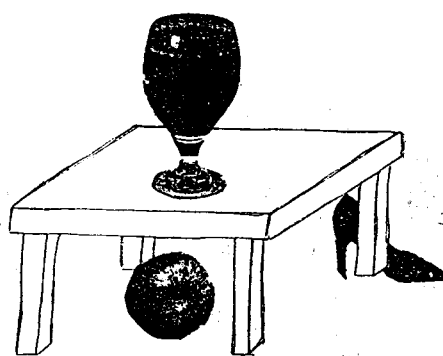
6. Praepositiones (Prijedlozi)

Gledajući sliku zadane riječi stavi na prava mjesta u rečenici. Kao pomoć služe ti prijedlozi koji ti iskazuju položaj zadanih stvari u odnosu na stol (*mensa, -ae, f.*)

calceus, -i, m. - cipela	malum, -i, n. - jabuka
canis, -is, m. - pas	pera, -ae, f. - torba
poculum, -i, n. - čaša	

Rečenice:

1. _____ in mensa est.
2. _____ sub mensa est.
3. _____ ante mensam est.
4. _____ pone mensam est.
5. _____ iuxta mensam est.

7. Coniunctiones (Veznici)

Stavi veznike u sljedeće poslovice i odredi o kojoj je vrsti veznika riječ:

1. ___ Caesar, ___ nihil.
2. Senatus populus ___ Romanus.
3. Cogito, ___ sum.
4. ___ tu, mi fili Brute!
5. Non scholae, ___ vitae discimus.

Indeks

Iz ovog indeksa ispuštene su odrednice na koje već naslov vježbe upućuje dovoljno jasno, npr. *Teognid* – Rekonstruiranje *Teognida*.

Gramatičke odrednice

ablativ cijene **Rimski novac**
brojevi **Cezar i Pompej...**; **Rimski novac**
cijena (sintaksa) **Rimski novac**
deklinacija /1. i 2./ (grčki) **Na brodu**; **Odisejeva kuća**
deklinacija /1.-3./ (latinski) **Životinje**
genitiv cijene **Rimski novac**
imperativi **Automat za svetu vodicu**
koine (oblici) **Grčko-latinski školski razgovor**
komparativi **Automat za svetu vodicu**
konjugacija /indikativ i imperativ prezenta/ (grčki) **Na brodu**; **Odisejeva kuća**
konjugacija /konjunktivi/ (latinski) **Rimska kuća**
kvantiteta **Grčke vježbe čitanja**
padeži **Tko koga**
prezent, 1. glavna konjugacija (grčki) **Na brodu**
razumijevanje pročitanoog teksta (grčki) **Rekonstruiranje Teognida**
razumijevanje pročitanoog teksta (latinski) **Prijevod i original**
sinonimi **Antonimi**
slogovi **Grčke vježbe čitanja**
struktura rečenice (latinski) **Što Asteriks kaže?**
sum, esse, fui **Filii filiaeque**
umanjenice (grčki) **Automat za svetu vodicu**
vježba čitanja (grčki) **Brzo čitanje**
vrste riječi (latinski) **Turnir**
zamjenice (osobne i prisvojne) **Filii filiaeque**

Civilizacijske i književne odrednice

Admet Tko je to
adoptio **Patria potestas**
adrogatio **Patria potestas**
agnatio **Patria potestas**
alieni iuris esse **Patria potestas**
Atik, Tit Pomponije Pismo s puta
boje Stupnjevanje riječi
capitis deminutio maxima, media, minima **Patria potestas**
Ciceron Pismo s puta
cijene **Rimski novac**
cognatio **Patria potestas**
datumi (rimski kalendar) **Pismo s puta**
dijelovi grčke kuće **Odisejeva kuća**
doba ljudskog života **Stupnjevanje riječi**
duševna stanja **Stupnjevanje riječi**
dvojezičnost **Grčko-latinski školski razgovor**
emancipatio **Patria potestas**
Europa Tko je to
Farsal, bitka kod Cezar i Pompej...
Gelije Arion
Herodot Arion
Heron iz Aleksandrije Automat za svetu vodicu
historiografija **Cezar i Pompej...**
ius postliminii **Patria potestas**
Katul Passer
kratice, rimske **Pismo s puta**
manus-brak **Patria potestas**
Mida Tko je to
Minos Tko je to

mitologija (grčka i rimska) **Mitološka abeceda**
Odisej i Penelopa Odisejeva kuća
odjeća **Grčko-latinski školski razgovor**
oslobođenici **Pismo s puta**
Perzej Tko je to
plaće **Rimski novac**
povezivanje latinskog i grčkog jezika s hrvatskim
Latinski, grčki, hrvatski; Čitamo novine
pozdravi u Rimljana **In via**
pravnički jezik **Patria potestas**
Reja Silvija Tko je to
retorika (osnovni pojmovi) **Govor**
robovi **Rimski novac; Pismo s puta**
rodbinske veze **Filii filiaeque**
škola (antička) **Grčko-latinski školski razgovor; Grčke vježbe čitanja**
sui iuris esse **Patria potestas**
tehnik **Automat za svetu vodicu**
trgovački promet **Rimski novac**
Vergilije, Eneida Prijevod i original
vojska Cezar i Pompej...
životinje Stupnjevanje riječi

Tip vježbe

dijalozi **In via; Rimski novac**
diktat **Grčke vježbe čitanja**
gramatička analiza **Metodička jedinica iz Vergilijeve Eneide**
grupni rad **Tko je to; Passer; Arion**
igra **Rimska kuća; Mitološka abeceda; Turnir**
književna analiza **Metodička jedinica iz Vergilijeve Eneide**
korištenje komentara **Automat za svetu vodicu; Cezar i Pompej...; Pismo s puta**
kviz **Tko je to; Latinski, grčki, hrvatski**
odgovori na pitanja **Pismo s puta**
pantomima **Životinje**
pisanje **Grčke vježbe čitanja**
povezivanje teksta i slike **Cezar i Pompej...; Automat za svetu vodicu**
prevođenje **Metodička jedinica iz Vergilijeve Eneide**
pripovijedanje **Tko je to; Arion; Grčko-latinski školski razgovor; Metodička jedinica iz Vergilijeve Eneide**
razumijevanje pročitanoog teksta (latinski) **Prijevod i original**
stilski analiza **Pismo s puta**
stvarno tumačenje **Metodička jedinica iz Vergilijeve Eneide**
uspoređivanje tekstova **Grčko-latinski školski razgovor**
višestruki izbor **Pismo s puta**
vokabular **Rimski novac; Antonimi; Automat za svetu vodicu; Stupnjevanje riječi; Životinje**